

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Magisterské prezenční studium
2010 - 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Nikola Srnánková

Sociálně – tržní hospodářství v Německu a Velké Británii

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:
Ing. Lenka Hanáčková

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Master Full-Time Studies
2010 - 2012

DIPLOMA THESIS

Nikola Srnánková

Social Market - Economy in Germany and Great Britain

Prague 2012

The Diploma Thesis Work Supervisor:
Ing. Lenka Hanáčková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 28. března 2012

Jméno autorky: Nikola Srnáneková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Ing. Lence Hanáčkové za odborné vedení a rady při zpracování této práce.

Anotace

Diplomová práce je zaměřená na koncepci sociálně tržního hospodářství, které Německu pomohlo nastartovat hospodářský poválečný vývoj, ve Velké Británii se prvky sociálně tržního hospodářství plně aplikovaly až koncem 70. let. Práce rozebírá vývoj, formy, metody použití v oblasti hospodářské politiky. První část je zaměřená na vysvětlení koncepce a myšlenky ekonomické teorie, ze které vychází. Ve druhé a třetí části je koncepce aplikovaná na státech Německa a Velké Británie. Čtvrtá kapitola zahrnuje zhodnocení této koncepce.

Klíčové pojmy

hospodářský růst, inflace, neoliberalismus, nezaměstnanost, odborové svazy, privatizace, sociální spravedlnost, sociálně tržní hospodářství, stát blahobytu

Annotation

The thesis is focused on the concept of social market economy, which helped start the German post-war economic development in the UK, elements of the social market economy to be fully applied in the 70 years. The work deals with the development, forms, methods used in economic policy. The first part is focused on explaining the concepts and ideas from which economic theory is based. In the second and third part is a concept applied to the state of Germany and Great Britain. The fourth chapter includes evaluation of this concept.

Key words

economic growth, inflation, neoliberalism, privatization, social justice, social market economy, unemployment, trade unions, welfare state

OBSAH

ÚVOD.....	9
1. SOCIÁLNĚ TRŽNÍ HOSPODÁŘSTVÍ – vznik, forma a vývoj..	11
1.1. Ekonomická báze a funkčnost.....	11
1.2. Sociální stát a stát blahobytu	13
1.3. Sociální spravedlnost a rovnost	14
1.4. Hodnotová základna (ideový základ)	15
1.5. Neoliberalismus	16
1.6. Walter Eucken a zásady hospodářské řádu.....	20
1.7. Alfred Müller Almarck a sociální smír.....	21
2. NĚMECKO	24
2.1. Poválečný vývoj.....	24
2.2. Měnová reforma.....	28
2.3. Hospodářská reforma.....	30
2.4. Ludwig Erhard a německý hospodářský zázrak	35
2.5. 1. fáze sociálně tržního hospodářství.....	47
2.6. 2. fáze sociálně tržního hospodářství.....	49
2.7. 3. fáze sociálně tržního hospodářství.....	52
3. VELKÁ BRITÁNIE	54
3.1. Poválečný vývoj.....	54
3.2. Sociální stát a budování státu blahobytu	59
3.3. Winston Churchill a boj o moc	60
3.4. Vláda labouristů	61
3.5. Vláda konzervatistů	62
3.6. Vláda labouristů.....	67
3.7. Nestabilní politika 70. let.....	68
3.8. Margaret Thatcherová a thatcherismus.....	72
3.8.1 Svobodně tržné hospodářství.....	75
3.8.2 Privatizace.....	80
3.8.3 Daňové reformy	82
3.8.4 Vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci a autorita státu ..	83
3.8.5 Blahobyť bez státu.....	84
4. ZHODNOCENÍ.....	88
Závěr	91
Seznam použité literatury	93

Seznam tabulek	95
-----------------------------	-----------

ÚVOD

Hospodářství a ekonomika určují nejen kvalitu našeho života, ale i naši životní úroveň a rozsah našich sociálních jistot. Jsou to procesy, které určují trend celého společenského vnímání a cítění. Procesy, kterými se také zabývá sociálně tržní hospodářství. Volba tématu diplomové práce (Sociálně tržní hospodářství v Německu a Velké Británii) byla ovlivněná hned několik faktory. Koncept byl v těchto zemích zaveden v jiném časovém rozmezí, za jiných metod a podmínek či pod jiným názvem.

Po druhé světové válce se oba státy ocitly ve stavu ekonomické a politické destrukce. Výrobní potencial byl v Německu zničen bombardováním, ekonomika plně stagnovala, životní potřeby obyvatelstva zůstaly nezajištěné. Bylo třeba vybudovat novou politickou a ekonomickou strukturu státu. Velká Británie patřila mezi země, ve které bylo hospodářství poškozené poměrně málo. Problémy však měla s platební bilancí, zastaralým průmyslem, který nebyl schopný konkurence či s řešením konfliktů ve svých koloniích. Odrazovým můstkem pro rozvoj ekonomiky v obou zemích byla pomoc Spojených států amerických, válkou zničeným rozvojovým zemím v podobě Marshallova plánu v roce 1947. Spojené státy vštěpovaly evropským zemím myšlenku výhodné geografické polohy Německa, které by se stalo křižovatkou průmyslového centra. Kdežto z důvodu velké zadluženosti Velké Británie nebyla americká pomoc poskytnutá v takové míře, v jaké očekávaly. Bylo také třeba provést značné reformy (především v Německu) a zavést koncept pro znovuoobnovení ekonomické a politické situace formou sociálně tržního hospodářství.

Diplomová práce je rozdělená do čtyř kapitol. Kapitola první představuje výklad důležitých pojmů pro vysvětlení konceptu sociálně tržního hospodářství, ekonomické myšlenky a jejích představitelů. Kapitola druhá je soustředěná na poválečný vývoj Německa a zavedení konceptu do praxe a také zaměřena na počátky období uskutečnění dvou důležitých reforem a následný vývoj německé ekonomiky až po sjednocení. Ve třetí kapitole je představen poválečný vývoj Velké Británie, změna politický stran a zavedení ekonomického konceptu sociálně tržního

hospodářství pod názvem svobodně tržní hospodářství. Poslední kapitola je zaměřená na zhodnocení situace obou států.

Cílem diplomové práce je zhodnotit koncept sociálně tržního hospodářství na státech Německa a Velké Británie. Německo nastartovalo svůj hospodářský růst již na počátku 50. let. Velká Británie se díky neustále měnícím stranám ve vládě mohla pokusit o koncepci až později. Pojem sociálně tržního hospodářství se sice ohledně Velké Británie nikde neobjevil, avšak i tato země stavěla na tomto konceptu a v 70. letech vycházela z neoliberalních myšlenek, na základě kterých se pokusila nastartovat hospodářský růst.

Práce by měla čtenáři zprostředkovat přehled o vývoji sociálně tržního hospodářství v obou zemích. Vysvětlit jeho aplikaci a formu metodou literární rešerše, jejímž cílem je vytvořit přehled informací a literatury k danému tématu.

1. SOCIÁLNĚ TRŽNÍ HOSPODÁŘSTVÍ – VZNIK FORMA A VÝVOJ

1. 1. Ekonomická báze a funkčnost sociálně tržního hospodářství

S hospodářským řádem souvisí i pojem sociálně-tržní hospodářství. Většina rozvojových a východoevropských zemí se řídí tímto modelem. Důležitou vlastností tohoto modelu je přizpůsobivost změněným podmínkám. Rozhodujícím předpokladem byl cíl spojit princip svobody trhů se sociálním vyrovnáním.

Sociálně tržní hospodářství lze charakterizovat jako obecný model hospodářského řádu. Lidé a jejich individuální potřeby jsou centrem ekonomických rozhodnutí. Pro uspokojení materiálních potřeb se využívá daná zásoba zdrojů. Tento pojem zahrnuje kromě statků (zboží a služby) i výrobní faktory, a sice práci, kapitál a půdu. Počet práceschopných osob, jejich schopnosti a mobilita určují dostupnost výrobního faktoru. Tyto schopnosti jsou mezi lidmi různě rozděleny. Pojem kapitál znamená výrobní zařízení vyprodukované výrobními prostředky a jejich výkonnost je dána aktuálním vývojem výrobních technologií. Faktor půda označuje kromě pozemků a hospodářsky využitelných ploch i přírodní zdroje, jakou jsou nerostná a přírodní bohatství¹.

Protože je nedostatek dostupných zdrojů, na to aby uspokojily naše potřeby, převládá konkurenční boj o využití těchto zdrojů. Příslušné prostředky jsou proto vzácné. Využití jednoho zdroje, vede k uspokojení určité potřeby a to znamená zřeknutí se možnosti uspokojit s pomocí těchto prostředků jiné potřeby, tedy náklady příležitosti. Proto vzniká alokační problém. K řešení těchto problémů existují mechanismy, které jsou předmětem ekonomického uspořádání, tržního hospodářství. Jeho vlastností je zásadní přednost necentrální alokace. Rozhoduje o tom, kde budou jaké zdroje a jakým způsobem využity. Všude, kde k tomuto procesu dochází, funguje trh. Trh koordinuje vyrovnávání individuálních

¹ HASSE, H. R., SCHNEIDER, H., WEIGELT, K. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 306 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

hospodářských plánů, které jsou výhodné pro všechny zúčastněné. Subjekty, které se zde nacházejí mezi sebou soutěží a pokoušejí se o shodu svých hospodářských plánů s plány na straně druhé. Tento proces je řízen tvorbou cen, které vznikají jako výsledek nabídky a poptávky na trhu, tedy tržní mechanismus. Cena plní na trhu velkou funkci. Ohodnocení výrobních faktorů, také působí jako stimulace výkonů, mzda jako cena za práci, vede k motivaci, zisk, jako riziková prémie za investovaný kapitál.

Hnací silou ekonomických subjektů účasti na výrobním procesu je usilování o vlastní užitek. Investoři nebo poskytovatelé zboží a služeb jsou účastníci na trhu a jsou nuceni prostřednictvím soutěže k využívání výrobních faktorů. Jako spotřebitelé využívají své příjmy a zisky s maximálním možným užitekem. Tímto způsobem působí vliv neviditelné ruky² (Adam Smith, Blahobyť národů). Harmonizuje hospodářské aktivity soukromých osob s celohospodářským požadavkem efektivního využívání vzácných zdrojů. Z toho plyne shoda společenské a soukromé funkce užitku, k liberalismu.³

Trh tímto zajišťuje fungování hospodářských cílů, postulátu efektivity, zabezpečení vlastní existence a dosažení hospodářské svobody a blahobytu. Pokud rozdělení blahobytu vyplývá z tržní bilance a je považováno jedinci za nespravedlivé, pak může vyvolat případné obavy soukromých osob, že by relativně chudší jedinci mohli reagovat násilným přerozdělením. Z tohoto důvodu může dojít k otřesení základu tržního hospodářství a je třeba zabezpečit sociální smír jakožto opatření státního přerozdělování. Obliba sociálního zabezpečení, která byla rozvinutá v Německu v 19. století se také rozvíjela kvůli hospodářské nouzi, která následovala po každé světové válce. Tím odůvodněný sociální řád je ústavně garantován pro stát i jednotlivé spolkové země, mluvíme o vyšším principu sociálního státu. Odráží se to v státních příjmech, státních výdajích, nezaměstnanosti, subvenci a na daňových úlevách zdůvodněné z hlediska hospodářské politiky. Tímto byly pojmenovány ekonomické pilíře koncepce sociálně – tržního hospodářství.

² Jedinci na svobodném trhu sledují svůj zájem a také podporují blahobyť na základě principu neviditelné ruky Adama Smithe

³ HASSE, H, R.,SCHNEIDER, H.,WEIGELT, K. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 308 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

1.2. Sociální stát a stát blahobytu

Jedním z výrazných rysů vývoje průmyslové revoluce v uplynulých sto let byl vznik pevné struktury, instituce sociálních práv občanů moderních států.⁴ Politikové, sociální pracovníci či představitelé různých zájmových skupin, postupně přetvářeli existující obecní a svépomocné systémy sociální pomoci a zaváděli státem garantované a provozované systémy sociálního pojištění, sociálních podpor a sociálních služeb.⁵ Vznik a změny v těchto institucích vedly k ustavení právních záruk uspokojení těch potřeb, které se společnost rozhodla zpřístupnit občanům bez ohledu na jejich ať už trvalou či přechodnou neschopnost obstarat si zdroje pro jejich uspokojení potřeb. Růst této úlohy státu a jeho změna vedly k upoutání pozornosti občanů, ale i k ochabnutí jejich všímavosti vůči faktu, že životní úroveň je sycená nejen státem, ale také aktivitou lidí na trhu, úsilím členů rodin a obyvatel domácnosti, či aktivitou dalších dobrovolných sdružení. Stát byl stále častěji vnímán jako rozhodující garant důstojných podmínek života.

V poválečné Evropě tak vznikl vymyšlený příběh státu, který vlastní rozhodující záruky všeobecného blahobytu občanů. Občané si tak zvykli pravidelně platit povinné příspěvky na různé formy sociálního pojištění, pobírat podpory, využívat dotace či úlevy na daních. Náhrada mzdy ušlá v důsledku nemoci, úhrada zdravotní péče, či bezplatné zdravotnické služby se staly pro společnost rutinní záležitostmi. Politici na státních programech stavěli svůj předvolební boj. Systematické a teoretické vědomí vstřebalo tento vymyšlený příběh státu jako rozhodující záruky blahobytu a sociální jistoty. Státní programy sociálního zabezpečení společnosti se stály předmětem teorie sociální politiky na několik desetiletí. Až na počátku 70. let vyvolaly fiskální problémy, kterým byla vystavená sociální politika evropských průmyslových zemí díky ropným krizím, potřebu hledat nová ekonomická a politická řešení. Jádrem reformních teorií bylo

⁴ MUSIL, L. *Vznik a vývoj sociálního státu v Evropě*, Brno: Jan Šabata, 1996. 12 s. ISBN 1081-074-1996

⁵ Tamtéž, 12 s.

„znovuobjevení“ principu plurality předmětů a zdrojů sociálního zabezpečení.⁶ Na základě tohoto teoretického přístupu se zrodil termín „sociální stát“. Znamená to konstatování, že výrobci blahobytu jsou čtyři instituce: stát, soukromé, ale neziskové sdružení, rodiny a domácnosti a v neposlední řadě soukromé podniky orientované na zisk.

Důležitým důsledkem obecné teorie sociálního státu je zpochybnění vymyšleného příběhu státu jako rozhodující záruky blahobytu, či sociálních jistot občanů. Růst nabídky sociálních služeb a dávek ze strany státu vede k redukci významu služeb a zdrojů poskytovaných trhem a domácnostmi. Takový proces může vést ke vzniku monopolu, pokud se stát stane jediným výrobcem blahobytu, nebo ke vzniku smíšené společnosti. Celkový blahobyt je produktem plurality zdrojů, kde si domácnosti, trh a stát nekonkurují, nýbrž se doplňují.

1.3. Sociální spravedlnost a rovnost

Sociální spravedlnost představuje vedle svobody jednu z nejdůležitějších základních hodnot v sociálně demokratických společenských systémech. Stejně jako veškeré základní hodnoty je i sociální spravedlnost nadřazeným společenským cílem. Tato hodnota příznivě působí na lidské soužití a dává vzniknout určitému vzorci chování.⁷ V koncepci sociálně tržního hospodářství je tato role základních hodnot posuzována ze dvou hledisek. Za prvé spočívá v ukotvení v kultuře společnosti, která chápe jako svojí součást i hospodářství. A za druhé mají tyto základní hodnoty svojí funkci při formování hospodářského řádu.

Hodnota sociální spravedlnosti odpovídá principům obecného blaha, podle nichž mají mít všichni členové podíl na vytváření blahobytu státu. Pokud má být spravedlnost ucelenou hodnotou, musí být zohledněná rozmanitost ukazatelů spravedlnosti. Jedním ze základních požadavků hospodářské politiky v sociálně

⁶ MUSIL, L. *Vznik a vývoj sociálního státu v Evropě*. Brno: Jan Šabata, 1996, 14 s. ISBN 1081-074-1996

⁷ HASSE, H, Rolf., SCHNEIDER, H., WEIGELT, K. *Lexikon sociálně-tržního hospodářství*. Praha: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2008. 338 s. ISBN 978-80-254-2146-8

odpovědných tržních hospodářstvích je cíl spravedlivé politiky příjmů. Ve formě přerozdělování, kdy jsou na trhu směřovány ekvivalentní hodnoty a ani jeden z partnerů obchodu není zvýhodněn a tržní koordinaci lze chápat jako spravedlivou. Stimulujícím efektem spravedlnosti výkonu spočívá ve vytváření a uchování podnětů k podání individuálního výkonu. A aby byla členům společnosti, kteří z důvodů nepříznivých životních situací, společenským konsensem umožněna určitá dostačující životní úroveň zajištěná přes přerozdělování materiálních prostředků a práv.

1.4. Hodnotová základna (ideový základ)

Liberální práva jednotlivce a ekonomické svobody formují podmínky, ve kterých může vzniknout sociální spravedlnost a solidarita. Sociálně tržní hospodářství se snaží o vyrovnaný poměr mezi tržními a sociálními principy. Na rozdíl od neoliberalismu se vzdává liberální důvěry tržní síly. Sociální jistoty je třeba vytvořit mimo tržní mechanismus.⁸ Dalším cílem bylo vytvořit a rozvíjet ekonomický pořádek, který by byl akceptovatelný pro každou politickou ideologii, tak aby se všechny síly ve společnosti soustředily na společný úkol zabezpečení základních životních podmínek a obnovení ekonomiky.⁹ Základními znaky jsou: nedotknutelnost soukromého vlastnictví, omezení funkce státu v ekonomice, ekonomická samostatnost podniků, konkurence bez vlivu monopolů, společenská odpovědnost podnikatelské sféry pro rozvoj ekonomiky, stabilita peněžního oběhu s volnou tvorbou cen.

Zásadou sociálně – tržního hospodářství je ekonomický řád a jeho orientace. Středem pozornosti je člověk jako jedinec. Hodnotová základna je postavená na třech zásadách:¹⁰

⁸ HASSE, H. R., SCHNEIDER, H., WEIGELT, K. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung, 2008. 317s. ISBN 978-80-254-2146-8

⁹ Tamtéž, 317 s.

¹⁰ HOLMAN, S. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: H. C. Beck. 2005. 190 s. ISBN 80-7179-631-X

- Principu vlastní zodpovědnosti, který vyžaduje co nejmenší omezování osobní svobody a vlastní zodpovědnosti prostřednictvím sociální politiky.
- Princip subsidiarity požaduje, aby úkoly, který může jedinec nebo menší sociální útvar řešit vlastní silou a zodpovědností stejně dobře, ne-li lépe než sociální útvar. Dává přednost svépomoci před cizí pomoci a vyžaduje, aby větší útvary pomáhaly těm menším, aby mohly plnit své úkoly.¹¹
- Princip solidarity požaduje zodpovědnost mezi členy sociálních skupin, základem vzájemné pomoci by měly být shody v zájmech a životních situacích.¹²

Základem fungování ekonomiky je volná tržní konkurence, chápaná jako proces optimální alokace omezených zdrojů. Stát musí konkurenci chránit.

1.4. Neoliberalismus (ordoliberalismus)

Další vývoj západoněmeckého hospodářství byl ovlivněn myšlenkami ordoliberalismu, který se v Německu formoval již ve 30. letech jako opozice vůči nacionálně socialistickému systému ekonomické koordinace.¹³

Freiburská škola, neboli ordoliberalismus, položila základy učení, které chtělo upevnit svobodu a zabránit zneužití státní moci prostřednictvím řádu. Jehož

¹¹ HASSE, H. R., SCHNEIDER, H., WEIGELT, K. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung., 2008. 336s. ISBN 978-80-254-2146-8

¹² HOLMAN, S. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: H. C. Beck. 2005. 190 s. ISBN 80-7179-631-X

¹³ Tamtéž 188 s.

myšlenkou byla existující podstatná vazba a podmíněnost mezi hospodářským řádem a právním řádem. Touto myšlenkou se také zabýval i F. A. Hayek, který jí vyjádřil heslem „vláda zákona“ (rule of law)¹⁴. Tato škola zastávala názor, že vznik hospodářského řádu nelze ponechat na spontánní evoluci, protože v tomto ohledu má nezastupitelnou roli stát. Hayek tím stavěl na teorii spontánního řádu.¹⁵ Z této myšlenky vzešel názor na hospodářskou politiku státu, která musí být zaměřená pouze na vytváření všeobecných rámcových podmínek pro fungování tržní ekonomiky.

Právní řád, který stát musí vytvořit, by měl zabezpečit základní hospodářské svobody jednotlivců, ochránit jejich vlastnická práva a zabezpečit dodržování smluv. Instrukce pro ochranu hospodářské soutěže, které kontrolovala dodržování pravidel soutěže na trzích, aby zamezily některým firmám dominantního postavení. Další základem státu řádu musí být stabilní měna, inflace je velmi nebezpečná, protože zbavuje lidi jistoty stabilní kupní síly jejich peněz, a vede k přerozdělování důchodů mezi lidmi. Nutné je zamezení politických vlivů na určování množství obživa v národním hospodářství. Centrální banka se má stát institucí nezávislou na vládní moci. Sociální zabezpečení bylo základem již povinného bismarckovského systému, státem garantovaného a průběžně financovaného penzijního pojištění.¹⁶ Hlavními představiteli ordoliberalismu byli Walter Eucken, Wilhelm Toppe, Ludwik Edrhard, Karl Schiller a Alfred Miller Armack.

Ordoliberalismus se vyznačuje spojením svobody a řádu a je úzce spjat s filosofií liberalismu. Myšlenkou liberalismu je omezená úloha státu. Stát nesmí zasahovat do soukromého vlastnictví. Blahobyt lze zajistit na základě sledování vlastního prospěchu. Stát je garantem individuálních zájmů a musí podporovat svobodu, na niž spočívá řád trhu, který reguluje vše ostatní. Stát musí zabezpečit takový rozsah svobod, který zaručí uspokojení jedince. Naproti tomu krajní liberalismus, neboli libertarianismus, odmítá jakékoliv zásahy do fungování trhu a společnosti, liberál John Stuart Mill zdůrazňoval podporování státu a povzbuzování činnosti a úsilí jedinců a skupin, připouštění pozitivní integrace státu do občanské

¹⁴ HOLMAN, S. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: H. C. Beck. 2005. 187 s. ISBN 80-7179-631-X

¹⁵ Tamtéž 187 s.

¹⁶ MUSIL, L. *Vyvoj sociálního státu v Evropě*. Brno: Vzdělávací nadace Jana Husa. 1996. 40 s. ISBN 80-85765-62-4

společnosti, pokud přispívá společenskému pokroku a k rozvoji individuální svobody, slouží osobám společensky zaostalým a k veřejnému prospěchu.¹⁷ Základní otázkou vždy bylo stanovit hranice zásahů do fungování trhu a občanské společnosti, jenž bylo spojeno s velkou hospodářskou krizí začátkem 30. let, keynesiánskou politikou soustavného zasahování státu do hospodářství a výraznou hospodářskou stagnací spojenou s vysokým nárůstem nezaměstnanosti.

Z hlediska sociální politiky a konstrukce sociálního státu má zásadní význam úzké spojení tržních principů s individualismem, který tvoří společný základ všech teoretických koncepcí liberalismu¹⁸. Klasičtí liberálové prosazovali svobodu trhu, do které byla vtažená i pracovní síla a půda. Avšak bylo třeba jí podpořit koncepcí proti koncepci sociálního státu a společenským představám centralizovaného hospodářství a plánování. Trh je prostředkem emancipace člověka a povede ke zlepšení jeho vlastností, zejména pracovního úsilí a větší odpovědnosti. Trh je nejdůležitějším prostředkem, jak zařadit člověka do společnosti a dosažení blahobytu. Liberální koncepcí je, že všichni lidé jsou na trhu schopní participovat, což nelze ani prakticky, ani teoreticky zabezpečit. Také poukazuje na to, že lidé nejsou jen zdraví a schopní práce, ale také handicapovaní a o ně se má postarat rodina, selhává to však v situaci, kdy se rodina nachází v situaci na úrovni životního minima nebo za dlouhodobé hospodářské deprese. Východiskem je pak státem zajištěná chudinská pomoc.

Naproti tomu ordoliberalismus žádá od státu podstatně více. Stát má vytvářet v tomto pojetí řád, který je nepostradatelný pro fungování svobodných trhů a který se sám od sebe ani nevytvoří ani neudrží. Soukromé vlastnictví nebylo zrušeno, nýbrž nahrazeno svobodně tržním hospodářstvím, kde stát rozhodoval o všem. Kartelové ústředny ve druhé polovině 30. let rozdělovaly suroviny a stanovovaly ceny a odborářské ústředny rozhodovaly o mzdách a pracovní síle, vše pod dohledem státu. Na konci druhé světové války byla německá ekonomika v troskách a byla zcela závislá na státním řízení.

Úkolem bylo obnovit německé tržní hospodářství. To však nebylo možné bez obnovy právního řádu a bez zvýšení váhy zákonodárství a soudnictví, jehož

¹⁷ VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 41 s. ISBN 80-858850-16-8

¹⁸ Tamtéž 41-42 s.

role se v této době značně snížila, a vzrostla moc státní byrokracie. Hlavním úkolem koncepcie ordoliberalismu a státu je vytvořit právně institucionální řád, který by byl zárukou jednak volné tržní konkurence a také nezasahování státu do tržních procesů. Řád se nesoustředil jen na trh, ale také na stát. Měl potlačit vměšování se státní byrokracie do státu. Představitelé si uvědomovali, že samotná proklamace laissezfaire nebude stačit k zabezpečení svobodné tržní konkurence, protože ta není ohrožená státem, ale hospodářsky a politicky silnými zájmovými skupinami, kartelů, odborů a zaměstnavatelských svazů.¹⁹ S kartelizací mělo Německo více zkušeností než Velká Británie nebo USA. Tyto zájmové skupiny potlačovali konkurenci na trzích, ale také vyvíjeli politické tlaky.

Zvyšování hospodářských a politických zájmu vedlo k vytvoření nových feudualit, jinak označovány jako korporativní stát.²⁰ Tyto feudalities představovaly nebezpečí pro hospodářský liberalismus. A nezměnilo by se to ani rezignací státu na vytváření řádu na tvorbu hospodářské politiky. Samovolné procesy a nečinnost státu by mohly vést k obnovení diktatury fašistického typu.

Adekvátní právně institucionální řád, který měla vláda vytvořit, byl zárukou, že stát nebude moci zasahovat do tržních procesů, silné zájmové skupiny nebudou omezovat konkurenci ani oslabovat stát. Řád je pak ideální základnou pro hospodářskou politiku, která by byla omezovaná tímto řádem, a stát by se nemohl libovolně vměšovat do ekonomiky. Stát by neměl vyčerpávat své síly aktivitami, které s ním nejsou spojené, ale náleží trhům.²¹ Pokud se politika vměšuje do těchto aktivit, nemá pak dostatek prostředků pro základní funkce tvorby a upevňování řádu. Lepší je mít málo funkcí, ale vykonávat je aktivně a výkonně. Stát se nesmí vměšovat do tržních procesů, ale přenechat je soukromému sektoru. „*Hospodářsko-politická zdrženlivost státu v ekonomických a sociálních záležitostech, byla typická pro klasický liberalismus, která byla u ordoliberalů spojená s politikou vytváření řádu, který se zaměřuje na institucionální rámcové podmínky, v nichž trhy fungují*“²².

¹⁹ HOLMAN, S. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: H. C. Beck. 2005. 189 s. ISBN 80-7179-631-X

²⁰ Korporativní stát se staví proti zásadám liberálního individualismu. Lidé jsou determinováni svým postavením ve společnosti, a od toho se vyvíjí jejich zájmy. Tyto zájmy pak zajistí příslušná korporace, která zajistí harmonii ve společnosti.

²¹ Tamtéž, 189 s.

²² Tamtéž, 189 s.

1.6. Walter Eucken a zásady hospodářského řádu

Walter Eucken (1891 – 1950) objasnil koncepci sociálního – hospodářství v roce 1940: Problém se nevyřeší tím, že se nechají spontánně růst ekonomické systémy.²³ Historie ukázala, že to prostě nestačí. Ekonomický systém by měl být tvarován, protože problémy hospodářské politiky, jako obchodní politika, úvěry, monopol, daňová politika, úpadkové právo i samotná společnost jsou součástí větších problémů v celé ekonomice, a její pravidla se musí dodržovat.²⁴ Neznamená to však, že hospodářský řád musí být tvarován na základě centrálního plánování či státního intervencionismu. Je třeba formulovat několik obecných zásad hospodářské politiky, které je potřebné dodržovat a nepochybně i formovat a udržovat konkurenceschopné a svobodné podnikání. Systém se musí doplnit, ale nesmí být porušeno pravidlo práva, aby nedošlo k porušení koordinace prostřednictvím hospodářské soutěže. Role státu v sociálně – tržním hospodářství nemá podobu minimálního státu²⁵. Je třeba se ohradit proti ohrožení ze strany funkčních trhů monopolní moci a jejích privilegií.

Jaká by tedy měla být povaha činnosti státu? Stát by neměl ovlivňovat formy ekonomiky, ale samotný přímý ekonomický proces, tedy státní plánování a řízení ekonomického procesu. Základem je rozpoznat rozdíl mezi formou a procesem a podle toho jednat. Je třeba vytvořit právně – institucionální rámec pro vytvoření dobře fungujícího trhu, aby bylo možné plnit teorii liberalismu 19. století upravující principy, udržovat dobře fungující hospodářský systém a řešit sociální otázku. Bez svobody není možné řešit sociální otázku. V rámci řádného tržního systému, není možné degenerovat individuální svobodu do libovolné nadvlády. V důsledku všeobecné interdependence mezi všemi trhy, může být vyřešená sociální otázka prostřednictvím odpovídajícího systému a volného ekonomického

²³ WALTER, E. *Zásady hospodářského řádu*. Praha: Liberální institut. 2004. ISBN 80-86389-32-4

²⁴ HASSE, H. R., SCHNEIDER, H., WEIGELT, K. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 2008. 30s. ISBN 978-80-254-2146-8

²⁵ Ideálem klasických liberálů, jejichž snahou bylo zajistit, aby se jednotlivci těšili nejširší svobodě. Teorie vyplývá ze společenské smlouvy, proto je pohled na tento stát negativní.

systému.²⁶ Ze sociálních důvodů, zatím ještě neexistuje žádná alternativa volné hospodářské soutěže.

Můžeme také připomenout, že byl představen i termín sociálního kapitalismu Wernerem Sombartem, který ve své knize hájil, že organizace, bezpečností předpisy zaměstnanců, dělnické pojištění, družstva, socializace a urbanizace zahájily éru sociálního vývoje, který nazýváme sociální kapitalismus a s ním spojená i sociální bytost. Tento koncept připomíná sociálně tržní hospodářství. Termín sociální tržní ekonomika může být viděn jako nějaká integrace vzorce, jehož cílem je zmírnit sociální napětí a vybudovat fungující společný základ pro celou společnost.

1.8. Alfred Miller Armack a sociální smír

Zákonné ustanovení sociálně uspořádaného tržního hospodářství jako základního společensko-politického modelu se orientuje podle interpretace Alfreda Müllera Armacka, představitele freiburské školy ordoliberalismu, který svým spisem *Wirtschaftslenkung und Maktwirtschaft* (Hospodářské řízení a tržní hospodářství) z roku 1946, uvedl veřejnosti termín sociálně – tržní hospodářství.²⁷ Přispěl k založení koncepce tím, že tento termín prezentoval jako zcela odlišný od národně – socialisticky řízeného hospodářství a všech ostatních známých forem tržního hospodářství.

Tento pojem používal již v době, kdy Německo ještě nebylo tou ekonomicky vyspělou zemí s rozvětvenými sociálními programy. Byl si značně vědom, že klasický liberalismus v Německu nemá takovou tradici jako ve Velké Británii a USA.

Alfred Müller Armack byl zakladatelem myšlenky sociálního smíru (ireniky). Pojem sociální ireniky používal ve dvou souvislostech. Za prvé

²⁶ WALTER, E. *Zásady hospodářského řádu*. Praha: Liberální institut. 2004. ISBN 80-86389-32-4

²⁷ HASSE, H, R., SCHNEIDER, H., WEIGELT, K. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 315 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

poukazoval na možnost sociální myšlenky, která spojuje různé světové názory. Za druhé je spjat s hospodářským řádem, sociálně – tržního hospodářství. Zabýval se otázkou, do jaké míry lze v rámci různých sociálně teoretických názorů chápat sociální řád jako společnou úlohu. V praxi tuto otázku aplikoval na duchovní situaci západní Evropy po druhé světové válce, když viděl v katolické sociální nauce evangelickou sociální etiku, tedy liberalismus a socialismus a dospěl k názoru, že žádné z nich nebude v dohledné době potlačeno, ale také nezíská převahu.²⁸ V demokraciích jsou tyto ideály vyjádřeny dvěma základními hodnotami, a sice svobodou a sociální spravedlností, které tvoří základ sociálně – tržního hospodářství.

*„Spojit efektivitu tržního hospodářství a sociálního vyrovnání tak, aby byly obě hodnoty v hospodářské a společenské politice zohledňovány v dostatečné kvalitě i kvantitě, vyžaduje jednak schopnost myslet v mnoha různých souvislostech, jednak také zvažovat různé existující alternativy“.*²⁹

Müller Armack jednal přesně podle této koncepce sociálně – tržního hospodářství vůči jiným hospodářským a společensko-teoretickým systémům a praktikám. I tato koncepce byla sama o sobě příkladem irenického přístupu, jako samostatnou sociální ideou, přesahující jednotlivé světové názory. Společenská koncepce se stala výstižným příkladem vědeckého systému využitého v realitě, který se vyznačuje tím, že ekonomická teorie je vtažená a použitá na společenské potřeby a požadavky. Důležitým nástrojem je proto politika řádu, s jejíž pomocí může být svoboda trhu nasměrována tak, aby vznikaly sociální kooperační zisky, tedy zisky všech zúčastněných. Obecně neslučitelné hodnoty svoboda a spravedlnost mohou být potencionálně sloučeny, aniž by se jednalo o kompromis, při kterém jedna strana ztrácí a druhá získává, ale vznikne situace, která je vhodná pro obě strany.

Almarck také považoval za důležitou sociální podobu příjmů a investice do infrastruktury a životního prostředí, aby byl zajištěn blahobyt obyvatelstva. K tomu mu sloužilo sociálně smluvní uspořádání vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli

²⁸ HASSE, H, Rolf., SCHNEIDER, Herman., WEIGELT, Klaus. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 315 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

²⁹ Tamtéž 338 s.

v podniku, jako spolurozhodování. Sociálně – tržní hospodářství nazval „irenickým vzorcem“, který z etického úhlu pohledu snahy o sociální mírumilovnost usiluje o rozumné vyvážení ideálů a spravedlnosti svobody a hospodářského růstu. Lze to chápat jako pokus o dosažení cílů veřejného života, které slouží obecnému blahu, na základě stabilního řádu a klidného řešení vznikajících sporů o směřování hospodářské politiky. Smysl sociálně – tržního hospodářství spočívá ve spojení principu svobodného trhu s principem sociálního vyrovnání. Když pozorujeme výsledky této koncepce ve Spolkové republice Německo v průběhu času, můžeme rozlišit jeho jednotlivé fáze, které jsou charakterizovány stupněm shody s teoretickým vzorcem.

Sociálně – tržní hospodářství je systém neboli šifra sociálně – politických nápadů svobodné sociálně – spravedlivé společnosti a také obecná pravidla hospodářské politiky. Mluví se o něm i jako o liberální konceptu založeném na individuální svobodě, kde dobře fungující trhy a konkurence vedou k ekonomické efektivitě, hospodářskému rozvoji (v tomto případě k obnově hospodářské situace Německa) a obecnému sociálnímu zlepšení.³⁰ Zakladatelé poválečného ekonomického řádu byli přesvědčeni, že ekonomický systém musí být veden ekonomickou ústavou poskytovanou státem.

³⁰ HASSE, H, Rolf., SCHNEIDER, Herman., WEIGELT, Klaus. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 325 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

2. NĚMECKO

2.1. Poválečná situace v Německu

Německo po druhé světové válce provádělo liberální politiku, založenou na principu ordoliberalismu, z kterého vzešel také pojem sociálně – tržní hospodářství. Charakteristickým rysem tohoto období byla vysoká míra nezávislosti centrální banky, která uplatňovala antiinflační politiku.

Měnové problémy přišly již po roce 1918, které nastaly díky prohrané válce a nutností splácet reparace vítězným mocnostem. To vyústilo ve výrazné deficity státního rozpočtu. Německo muselo na základě Versailleské smlouvy³¹ odevzdat velké množství vagónů a lokomotiv, chemické produkty, lodě či uhlí. Za účelem obnovení infrastruktury provedly velké státní objednávky a tím i další zatížení státního rozpočtu, které vláda financovala peněžní emisí.

V roce 1922 přerostla v Německu inflace do hyperinflace, která během roku 1923 zruinovala celé německé hospodářství. Německá vláda vyzvala pracující v Porúří k pasivní rezistenci.³² Až provedená měnová a fiskální politika hyperinflaci ukončila. Po nástupu Hitlera k moci, se začaly v hospodářské politice uplatňovat principy centrálně plánovaného hospodářství. Byla to jakási příprava na budoucí válku. Ke znárodnění však nedošlo, ale byly zavedeny cenové a mzdové stropy.

Ekonomika byla řízená centrálně. Tlak emise nekrytých peněz vyžadoval, aby více odvětví výroby a přerozdělování pracovních sil podléhalo orgánu centrálního plánování. Tento proces byl na vrcholu v roce 1938. Hlavním rysem bylo prosazování autarkní politiky, vytváření strategických zásob centrálním usměrňováním zahraničního obchodu, výroba náhradních hmot v chemickém

³¹ Pařížská mírová smlouva z roku 1919, která ukončila první světovou válku mezi Centrálními mocnostmi a Státy Dohody. Smlouva požadovala plné přijetí odpovědnosti Německá za první světovou válku a splácení válečných reparací

³² Radikalizace třídního boje vůči stávajícím zákonům a nařízením, které jsou považovány za nespravedlivé, vede k občanskému povstání

průmyslu (výroba benzínu z uhlí).³³ Také zásahy do průmyslu prostřednictvím kartelizace, které měly za následek standardizaci. Vytvářely se absurdní plány, bez ohledu na poptávku. Výrobní prostředky byly v rukou soukromých podnikatelů, jednotlivců i společnosti, avšak soukromníci mohli disponovat svými výrobními prostředky jen v určité výši. Pokud vykázali zisk, nebylo možné ho investovat do různých oblastí, což vedlo k přerozdělování. Průmyslové zásoby byly uvolňovány jen na základě centrálního řízení. Po vypuknutí války docházelo k výraznému růstu peněžní zásoby, který způsobil její znehodnocení. Z toho důvodu probíhal zahraniční obchod formou výměnných obchodů. Prohraná válka v Německu přinesla další problémy.

Po druhé světové válce se Německo ocitlo ve stavu úplné politické a ekonomické destrukce a chaosu. Zhroutil se nejen režim, ale i stát. Velikost HDP na konci války odpovídalo roku 1908.³⁴ Hlavním úkolem bylo zabezpečit životní potřeby obyvatelstva a vybudovat novou základní a politickou strukturu země. Výrobní kapacita zaměřená na válečnou výrobu byla těžce poškozena válkou a bombardováním. Ekonomika byla zdevastovaná a i to málo co v Německu zůstalo, bylo v rámci reparací rozebráno spojenci. Hospodářství bylo závislé na centrálním řízení a v oběhu byl nadbytek peněz, které neplnily funkci platidla díky inflaci, byl zaveden přidělový systém, tzv. lístkový systém. Za takových podmínek vzniká černý trh.³⁵

Probíhaly neustále diskuze jak obnovit ekonomickou situaci a jaký by měla mít charakter, který byl s ohledem na budoucí vývoj Německa velmi důležitou otázkou.³⁶ Krajina se rozdělila na dva tábory. První byl prezentován socialisty (komunisty), kteří prosazovali centrálně plánovanou ekonomiku, založenou na státní kontrole a znárodnění bank. Ten druhý byl liberální (kapitalistický) založený na omezených zásahů ze strany státu a svobodě, která je základem pro svobodný trh a vede hospodářství ku předu.

³³ FULBROOK, M. *Dějiny moderního Německa*, od roku 1918 po současnost. Praha: Grada Publishing, 49 s. ISBN 978-80-247-3104-9

³⁴ ŽÍDEK, Libor. *Dějiny světového hospodářství*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-184-7

³⁵ SLANÝ, A., a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: C H Beck, 2003. 316 s. ISBN 80-71797-383

³⁶ ŠAUER, J. *Německá otázka v evropské politice*, Praha: VŠE, 2006. 8 s. ISBN 80-245-0940-7

Dne 17. července 1945 se konala v Postupimi konference, kde se jednalo o budoucím vývoji poraženého Německa. Týkala se demokratizace, demilitarizace, denacifikace všech jeho institucí, dekartelizace a podmínek reparačních plateb³⁷. Německo bylo rozděleno do čtyř okupačních mocností, a každá z nich měla čerpat reparace z vlastního území. Dne 1.1.1947 akceptovala britská zóna podmínky americké zóny a vzniká Bizonie. Francie se připojila o rok později (Trizonie). Z okupačních zón Británie, USA a Francie vznikla v roce 1949 Spolková republika Německo (NSR) a z okupační zóny Sovětského svazu, Německá demokratická republika (NDR). Spojenecká kontrolní rada ustanovena nejvyšším správním orgánem okupačních velmocí.

Demokratizace přispěla ke vzniku nových politických stran, jiné přetvářela.³⁸ Vznik křesťanskodemokratické unie (CDU); liberálně konzervativní strany v roce 1945. V Bavorsku CDU činnost nevyvíjela, byla nahrazená jinou, sesterskou stranou Křesťanskosociální unii (CSU). Dále německá liberální strana, Svobodná demokratická strana (FDP) a obnova Sociálně demokratické strany (SPD) z období před rokem 1933.³⁹ V roce 1949 se konaly první parlamentní volby, které vyhrála CDU/CSU. Byla vytvořena koalice s úspěšnou stranou FDP a SPD se dostala do opozice. Konrád Adenauer se stal prvním spolkovým kancléřem, Ludwig Erhard prvním ministrem hospodářství. O období vlády CDU/CSU od roku 1949 až do roku 1966, se mluvilo jako o „německém hospodářském zázraku“.

. Vznikly rozepře mezi západními mocnostmi a Sovětským svazem, který trval na ekonomickém podlomení a rychlému splacení reparací. Západní mocnosti, Německu téměř všechny jejich reparace odpustily a poskytly jim hospodářskou pomoc ve výši 4 mld. USD.

Oznámení Marshallova plánu na Harvardu ministrem zahraničí Georgie C. Marshalllem, dne 5. června 1947, vedl k postoji oživení německého hospodářství a snížení nejistot ohledně politické a ekonomické budoucnosti. Byl to způsob převzetí dominantní role USA ve vztahu vůči britské okupační zóně a zamezení

³⁷ ŽÍDEK, Libor. *Dějiny světového hospodářství*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 111 s. ISBN 978-80-7380-184-7

³⁸ ŠAUER, Jaroslav. *Německá otázka v evropské politice*. Praha: VŠE, 2005. 37 s. ISBN 80-245-0940-7

³⁹ Tamtéž, 38 s.

vytvoření plánu pro znárodnění těžkého průmyslu v Porúří.⁴⁰ Americký vliv byl později důležitý pro podporu liberální obchodní politiky a upuštění od oživení předválečných kartelů. Spojené státy americké neposkytly pomoc jen humanitární, ale chtěly předejít obavě před šířením komunismu ve válkou zničených zemí. Podmínkou hospodářské pomoci bylo vypracování plánu, jak budou prostředky využity a vzájemná evropská spolupráce. Založená Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC) v roce 1948, sloužila k provedení Marshallova plánu, později přejmenována na Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Měnová reforma by bez této pomoci nebyla v Německu možná. Marshallův plán měl formu výhodných půjček. Německo vyčerpalo 1,5 mld. USD (10,8 % celkového objemu).⁴¹ Využití prostředku měl na starost Úvěrový úřad pro obnovu.

Poskytnuté zdroje byly použity na investice do zemědělství, těžkého průmyslu, podporu exportu a bytové výstavby. Mimo reparace byly uvaleny i další povinnosti. Poskytování spojencům volný přístup k patentům, hradit náklady okupace, omezit výrobu v některých oborech, v jiných byla zcela zakázána (zbraně, letadla. Spojenci také usilovali o dekartelizaci chemického průmyslu či velkých bank. Centrálně plánované hospodářství přetrvávalo i v poválečném období, do léta roku 1948, které praktikovala Spojenecká kontrolní rada. „Mzdy a ceny byly i nadále zmrazeny (v důsledku 2. světové války), centrálně se řídil i export a import, včetně zafixování exportních cen a restrikce zahraničních měn. Byly stanoveny výrobní kvóty a povinnost zastavit některé druhy výroby“⁴².

Na základě Marshallova plánu, provedené měnové reformy, transformace ekonomiky mělo za následek nejen hospodářský růst, ale i zlepšení životní úrovně v důsledku vysoké míry zaměstnanosti.

⁴⁰ PETRUF, P. *Marshallov plán*, Bratislava: SAP, ISBN 80-85665-14-X

⁴¹ ŽÍDEK, Libor. *Dějiny světového hospodářství*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 124 s. ISBN 978-80-7380-184-7

⁴² SLANÝ, Antonín. a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: C H Beck, 2003. ISBN 8071797383

2.2. Měnová reforma

Měnová reforma nebyla součástí programu sociálně – tržního konceptu, avšak nutná k zavedení stabilní měny. Byla provedena 20. června 1948 a jejím úkolem bylo zlikvidovat obrovský přebytek peněz v oběhu, jinak hrozilo opětovně nebezpečí vysoké inflace.⁴³

Znehodnocená říšská marka se prakticky nepoužívala, šlo výhradně o papírovou měnu bez jakéhokoliv zlatého či devizového krytí. Oficiální ceny byly regulované a nízké, takže výrobci nebyli ochotni do obchodů dodávat zboží⁴⁴. Zásobování obyvatel bylo zajištěno tzv. lístkovým systémem, který měl v důsledku nedostatku zboží za následek rozvinutý černý trh. Jako prostředek směny, se používaly cigarety, káva či hedvábné punčochy. Muselo dojít k reformě obnovení kredibility peněžní hodnoty a funkčnosti bankovního soustavy založením centrální banky Trizonie, Banky německých zemí – die Bank deutscher Länder, která byla schopná systém zaštitit⁴⁵, a k praktické eliminaci většiny inflačních úspor v ekonomice⁴⁶. Expertní komise, která byla zřízená jako poradní orgán měnové reformy, jejímž ředitelem byl Ludwig Erhard, ustanovila tzv. Hamburský plán, podle města, kde se tato komise scházela. Bylo třeba nastolit fungování ekonomiky a přejít z centrálně řízené ekonomiky na tržní, souběžně s měnovou reformou. Spojenecké mocnosti okupačních zón prosazovaly americký návrh měnové reformy, tzv. Colm-Dodge-Goldsmith plán, který byl na základě určitých změn schválený.

Plán byl založen na dvou hlavních bodech. V prvním se měla říšská marka nahradit německou markou poměrem 10:1, ve druhém bodě zavedená tzv. zvláštní

⁴³ ŠULC, Zdislav. *Erhardova reforma: problémy přechodu od centrálně plánované k peněžně tržní ekonomice v Západním Německu 1948*. Praha: Ústř. ústav národohosp. Výzkumu, 1990. ISBN 80-7076-060-5

⁴⁴ ŽÍDEK, Libor. *Dějiny světového hospodářství*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 128 s. ISBN 978-80-7380-184-7

⁴⁵ Reforma bankovní soustavy byla v rukou spojenců. Dřívější Reichbanka byla transformována na Bank deutscher Länder, jejímž akcionáři byly zemské centrální banky. Tato bankovní soustava byla vytvořená po vzoru amerického FEDu. Tento systém fungoval až do roku 1957

⁴⁶ Inflačními úsporami je myšlena situace, kdy v oběhu je příliš peněžních prostředků na limitovaný objem zboží. Lidé jsou proto nuceni spořit a vznikají vynucené úspory.

daň (Lastenausgleich)⁴⁷, která měla napravit a vyrovnat vztahy mezi věřiteli a dlužníky znehodnocením říšské marky. Hlavním hospodářským problémem bylo odstranění převisu kupní síly obyvatelstva. Řešením bylo zavedení nové měny. S ní spojený emisní a měnový zákon nabyly účinnosti v červnu 1948. Hned došlo k zastavení cenového růstu a černého trhu, který byl díky lístkovému systému v této době velice populární.

Emisní zákon (Bank deutscher Lander) měl exkluzivní právo tisknout bankovky a razit mince. Jako oficiální měnu stanovil měnový zákon Deutsche Mark (DM). Směnný poměr DM k RM byl u částek na osobu stanoven na 1:1 do výše 60 Reichsmark (dřívější měna). Živnostníkům, právnickým osobám byl uvolňován obchodní obnos, kde se v podnicích od počtu zaměstnanců odvíjela jeho výše – na každého 60 DM. Po spuštění měnové reformy se naplnily obchody zbožím a „všeho“ bylo dostatek.⁴⁸

Směnný zákon upravoval na účtech bank výměnu zůstatků v RM. Zůstatky bank, centrálních či regionálních veřejných institucí, podniků veřejného sektoru a především nacistických organizací byly zrušeny. Ostatní zůstatky se měnily v poměru 10:1. Vlastníci účtu mohli disponovat pouze s 50 % zůstatků v nové měně, zbytek se jednoduše převedl na vázané účty. Země a obce podle jejich průměrného měsíčního příjmů za posledních 6 měsíců před reformou dostaly prvotní vybavení (Erstaustattung), a železnice a pošty výši polovičních průměrných příjmů. Peněžní ústavy za své zrušené zůstatky obdržely dobropis u zemských centrálních bank, které odpovídaly určitému procentu celkového objemu jejich závazků vzniklých po přepočtu na DM. Pro přepočet závazků platil obecný směnný poměr 10:1⁴⁹. Existovaly zde i výjimky, přepočtené v poměru 1:1 jako mzdy, důchody, sociální dávky, renty a daně. Další částí reformy bylo odstranění válečných škod. Vydaný zákon o vyrovnání škod a vzájemné pomoci, který uvalil tři druhy daně – daň z úvěru, hypotéky a majetku. Tyto peníze putovaly do fondu, který je pak přerozděloval v rámci vyrovnávací kompenzace válečných škod.

⁴⁷ Plné uznání válečných škod a zavedení speciální 50 % daně, sloužící k odškodnění, pomocí certifikátů, vydávaných během měnové reformy, které by se splácely z fondů vzniklých zdaněním nemovitostí a hmotného majetku. Také požaduje zvýšení pravomoci centrální banky.

⁴⁸ TOMEŠ, Z., a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, 119 s. ISBN 978-80-7400-002-7

⁴⁹ Tamtéž, 119 s.

Zákon o vázaných účtech, byl čtvrtým zákonem, který upravoval proměnu monetárního systému. Na těchto účtech bylo 70% vkladů a 10% bylo převedeno na účty investiční (až do roku 1954), 20% bylo uvolněných. Na základě tohoto opatření se poměr RM k DM ustálil na hodnotě 10: 0,65 oproti tomu původnímu.

2.3. Hospodářská reforma

Současně s měnovou reformou proběhla i hospodářská reforma, rovněž v roce 1948, jejímž hlavním aktérem byly strana CDU/CSU, opět v čele s ředitelem Hospodářské správy okupačních velmocí Ludwigem Erhardem. Spojenci zastávali názor na zachování stávajících hospodářských poměrů. Erhard se svojí koncepcí sociálně tržního hospodářství, s ním spojenou svobodu v podnikání a volného trhu vzdát nechtěl. Zastával názor, že měnové reformy může být dosaženo jen tehdy, pokud současně s ní dojde k uvolnění cen a trhů. Připravil plán pro změnu dosavadního hospodářství, který byl na shromáždění Hospodářské rady schválen jako tzv. Zákon o principech hospodářské kontroly a cenové politiky po měnové reformě.⁵⁰ Hlavní úkolem bylo odstranění centrálně řízené ekonomiky a kontroly cen, na základě kterého dosáhl vydání Dekretu o cenách a jejich kontrole po spuštění měnové reformy. Liberalizace cen u základních potravin zůstaly pod státním dozorem, byly stanoveny maximální ceny. U některých, přece jen nedostatkových surovin se na určitou dobu přidělový systém ještě zachoval, do roku 1958, kdy došlo k obnově směnitelnosti marky.⁵¹ Udržením centrálního obhospodařování deviz, byl lístkový systém zrušen. Zaznamenán první krok k přechodu peněžní tržní ekonomice z centrálně řízeného hospodářství.

Sovětská strana odmítla společný postup okupovaných území měnové reformy a k tomuto plánu se nepřidala. Provedla vlastní reformu a zavedla

⁵⁰ ŠAUER, Jaroslav. *Německá otázka v evropské politice*. Praha: VŠE, 2005. ISBN 80-245-0940-7

⁵¹ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha: H.C. Beck, 2008, 120 s. ISBN 978-80-7400-002-7

východoněmeckou marku, kterou si chtěla vynutit ústup západních mocností, avšak neúspěšně.

Hned po hospodářské reformě přichází zatěžkávací zkouška sociálně – tržního hospodářství, vyhlášená 24 hodinová stávka zaměstnanců v tzv. bizonii. Stávka zaměřená proti zvyšování mezd a Erhardově politice. Strana SPD zastoupená v hospodářské radě ve stejné době požadovala jeho odstoupení. Nebylo to ovšem úspěšné a ceny se jak „Erhard předpokládal“ začaly po roce 1948 stabilizovat.⁵²

Hlavním důsledkem měnové reformy a deregulace cen na trhu se stalo zvýšení cenové hladiny (meziroční přírůstek měřený pomocí indexu spotřebitelských cen činil 33,1%)⁵³. Regulování vkladů na vázaných účtech a zvýšení povinných minimálních rezerv vedlo k situaci, kdy se koncem roku 1948 se snížil meziroční přírůstek na 8,8%.

Monetární politiku v období po roce 1948, můžeme charakterizovat jako politiku diskreční. Řídila diskontní sazby, podle aktuální hospodářské situace. Jejím hlavním cílem bylo pečovat měnovou o cenovou stabilitu. V prvním čtvrtletí došlo k devalvaci DM vůči dolaru o cca 20%⁵⁴. Další provádění měnové politiky bylo spojeno s častými změnami diskontní sazby. Vzhledem ke zkušenostem s inflací se po prohraných válkách stala hlavním cílem nezávislost centrální banky a její péče o cenovou a měnovou politiku. Role Bundesbanky dokonce upravuje speciální zákon, který není ustanovený ani v ústavě.

Méně inklinovala k proticyklickým opatřením fiskální politika. Úkolem byla stimulace akumulace soukromého kapitálu, prostřednictvím daňových pobídek, které měly za následek rozsáhle snižování daní. V roce 1950 byla snížena daň z osobních příjmů o 25%. Také byla zavedena opatření umožňující snížit daňový základ. Celková suma, kterou soukromý sektor na daních ušetřil, činila v roce 1950 téměř 900 milionů DM.⁵⁵ Výsledkem byl podíl 4,2% na celkových soukromých hrubých příjmech. Fiskální politika se orientovala i na jiné oblasti jako

⁵² HASSE, H, R.,SCHNEIDER, H.,WEIGELT, K. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 324 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

⁵³ Tamtéž 324 s.

⁵⁴ TOMES, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2003, 120 s. ISBN 978-80-7400-002-7

⁵⁵ Tamtéž, 121 s.

zvyšování veřejných výdajů, zejména výdaje na investice do bytové výstavby. Veřejné rozpočty byly sestavované jako přebytkové po celou dobu 50. let. Přebytky nebyly nízké a zpočátku činily zhruba 3% HDP a mezi lety 1954-56 to bylo 5% HDP, v průměru kolem 2%. Spuštění měnové reformy, lze v hospodářském vývoji chápat jako hospodářské dno.

Průmyslová výroba se po roce 1948 zvýšila o polovinu, pak o další čtvrtinu. Volkswagen „brouk“ se stal úspěchem německého automobilového průmyslu, ale i znakem přibývajících motorizace.⁵⁶ V letech 1948 – 1949 rostl HDP o 15% ročně, rostla úroveň zaměstnanosti při současném zvyšování počtu nezaměstnaných,⁵⁷ v důsledku přílivu imigrantů z pohraničních oblastí a uprchlíků ze sovětské okupační zóny. Velký podíl kvalifikované síly později vedl k masivnímu růstu německého hospodářství. Průměrné přírůstky HPD činily v polovině 60. let, 6 až 8%, permanentně se snižovala míra nezaměstnanosti, za současného růstu produktivity práce, jen velmi pomalu, ale rostla cenová hladina, o necelé 2% ročně (viz tab. 1)

Tab. 1: Průměrná roční tempa růstu HDP (%)

Rok	1949 – 1954	1954 - 1959	1960 - 1963
SRN	8,4	6,6	7,6

Zdroj: TOMESŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008

Na konci války došlo k zákazu zahraničního obchodu, aby se zamezilo vývozu zbraní. Státy se obávaly silné válečné moci, která vyvrcholila druhou světovou válkou, že by se situace mohla opakovat, ale rostoucí náklady okupace a přání začlenit NSR do ekonomického systému vedli k přehodnocení tohoto rozhodnutí. V Petersburské dohodě z roku 1949, umožnila přijetí NSR do mezinárodních organizací a navázání zahraničně – obchodních vztahů. Zahraniční obchod zaznamenal boom, korejská válka podpořila enormní hospodářský růst,

⁵⁶ KOTLAN,I, KLIKOVA, CH. *Hospodářská politika*, Praha: Institut vzdělávání Sokrates, 2003.ISBN 80-86572-04-8

⁵⁷ TOMESŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-002-7

který postihl spojenecký zákaz zbrojařské produkce, a mohli se zaměřit na pokrytí zahraničního poptávky po investičních a spotřebních statcích. Na základě průmyslové struktury přizpůsobené zahraniční poptávce, kapacitním rezervám a kvalifikovaným pracovním silám z východu bylo možné tyto podmínky využít. Enormní poptávka po exportních statcích nastartoval vnitřní konjunkturu. Stát vytvořil daňovými úlevami a nízkými daňovými sazbami investiční stimuly.⁵⁸

V případě potřeby je úkolem státu korigovat nežádoucí sociální vývoj, ochraňovat volnou hospodářskou soutěž před vlivem kartelů a monopolů. Budování poválečného hospodářského řádu se opíralo o tyto pilíře:⁵⁹

1. protimonopolní politika (stát je odpovědný za ochranu hospodářské soutěže)
2. stabilita měny (banky byly ve funkci vykonavatele dozoru německého hospodářství, vybavené nezávislosti na vládě. Uplatňovaly přísnou protiinflační politiku)
3. konsensus (vybudování sociálně odpovědné společnosti a téměř bezkonfliktní bylo snahou sociálně – tržního hospodářství. Důležitá hospodářská rozhodnutí jsou přijímána konsensuálně, tzv. tripartita: vláda – odbory – podnikatelé)
4. sociální cíle (maximální snaha o přerozdělování, stát blahobytu)

Součástí Erhardových reforem byly i deregulace ekonomiky, liberalizace cen zahraničního obchodu a nejdůležitějším ústup státu z přímého řízení hospodářství. Na základě výrazného omezení válečných výdajů se mohlo Německo soustředit na obnovu země a rozvoj obchodu. Průmysl jako automobilový, chemický, hutnický a elektrotechnický byly oporou hospodářství. Vysoká míra investic, byla typická pro německé hospodářství. Vysoký přebytek obchodní bilance posiloval měnu, která se tak dostala do pozice rezervní měny ve světových

⁵⁸ TOMEŠ, Z., a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-002-7

⁵⁹ SLANÝ, Antonín. a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: C H Beck, 2003. ISBN 8071797383

finančních operacích.⁶⁰ Kombinace plné zaměstnanosti, vysokého růstu a stabilních cen, vytvářela německý hospodářský zázrak. Hospodářskou politiku v tomto období bylo možné považovat jako proinvestiční, proexportní, a protiinflační. (viz tab. 2)

Tab. 2: Hospodářský zázrak 1951 - 1970

Rok	Index HDP ve stálých cenách	Index spotřebitelských cen	Index průmyslové produkce	Míra nezaměstnanosti (%)	Přebytek obchodní bilance (mld. DM)
1950	100	100	100	8,2	- 3,0
1955	157	110	173	2,7	1,2
1960	226	120	246	0,6	5,2
1965	288	138	327	0,4	1,2
1970	364	157	431	0,5	15,7

Zdroj: SLANÝ, A., a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2003

⁶⁰ SLANÝ, Antonín. a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: C H Beck, 2003. ISBN 8071797383

2.4. Ludwik Erhard a německý hospodářský zázrak

Narodil se 4. února 1897 ve Furthu (Bavorsko). Vystudoval Vysokou obchodní školu v Norimberku, kde se seznámil s profesorem Wilhelmem Riegre, který zdůrazňoval to, co se později stalo základním cílem sociálně – tržního hospodářství. Rovnoprávnost tržní svobody v ekonomickém životě spojené se sociálními jistotami. V roce 1928 se stává asistentem výzkumu v institutu pro ekonomické sledování německého zpracovatelského průmyslu, poté zástupcem vedoucího ústavu. Tento ústav pod nátlakem nacistů v roce 1942 opouští. Zřízen vlastní ústav pro výzkum průmyslu, kde vzniklo i jeho hlavní dílo „Financování poválečných škod a konsolidace dluhů“, ve kterém jsou popsány podmínky znovuvybudování Německa v ekonomickém míru.⁶¹

Na základě podpory amerického vlivu se poté stává ministrem hospodářství v Bavorsku, kde se zasazuje o zřizování co největšího počtu správních jednotek. Jde mu především o decentralizaci, aby byl německý národ ušetřen od experimentů plánovaného hospodářství, které bylo vypracováno státy vlastníci okupační území, po sloučení americké a britské zóny. V roce 1947 opouští místo ministra a věnuje se měnovým záležitostem (peněžní zásoby a úvěry bizonie). Hlavním cílem bylo diskutovat o předpokladech měnové reformy a vypořádání se Německa s nadměrnou kupní silou. V roce 1948 byl jmenován ředitelem hospodářské Rady (bizonie), zavedl tržní pořádek a měl tak možnost uplatnit své myšlenky ohledně konceptu sociálně – tržního hospodářství i v praxi. Německo musí najít cestu zpět do organizace trhu osvobozené od kontrol. Místo intervencionismu musí trvat na osobní zodpovědnosti a výkonnosti. Je to jediná organizace hospodářského života, která vytváří optimální distribuci, funkce bez kolektivizace. Je třeba odstranit neprosperující podniky a odepsat je na neurčito.⁶² V roce 1949 se konají první volby do parlamentu, kde se stává opět ministrem hospodářství a Konrád Adenauer kancléřem. Během jeho období ve funkci byla vydána jeho tři díla, přeložená do

⁶¹ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwik Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 10 s. ISBN 80-86946-13-4

⁶² Tamtéž, 11 s.

mnoha jazyků „*Německý návrat na světový trh*“ (1953), „*Blahobyt pro všechny*“ (1957), „*Německá hospodářská politika*“ (1962).⁶³

V roce 1963 zvolil německý parlament Ludwiga Erharda spolkovým kancléřem. Ve své funkci zajistil vnitřní sociální mír, položil nové základy v zahraniční politické oblasti pro novou měnovou politiku, orientovanou i na východ. Překonal překážky směřující k integraci a zavázal se spolupracovat na rozvoji zemí třetího světa.⁶⁴ O tři roky později odstoupil z funkce spolkového kancléře z důsledku odmítavých postojů nikoliv jeho strany CDU, ale koaličního partnera FDP. Odmítl ustoupit ze svých zásadních principů. Po zbytek svého života působil jako poslanec a předseda CDU a 5.5.1977 v Bonnu umírá, krátce před vyhlášením kandidatury na Nobelovu cenu hospodářských věd.

Základem jeho představ bylo zajistit stabilní hospodářskou konjunkturu a odstranění tzv. „konjunkturálních cyklů“.⁶⁵ Tato nesnadná problematika nebyla v žádném případě následkem války 1939 – 1945. V roce 1918 byla založená Výmarská republika, kterou pronásledovala jedna hospodářská krize za druhou na základě chybných hospodářských koncepcí a nakonec se zhroutila. Nezaměstnanost a inflace dosáhly enormních rozměrů. Jejich následkem byl příchod Adolfa Hitlera a nacistické totality. Inflace se sice dostavila o něco později, ale dostavila se. Předložené návrhy řešení selhaly. Peníze měly každým týdnem v roce 1923 pouze desetinu hodnoty než v předešlém. Ne každý, ale trpěl touto inflací a akcelerací, ku příkladu zadlužení podnikatelé z této situace profitovali. Některým se podařilo na této inflační – kartelové základně založit chod podniků. Začátek stabilizace v roce 1924 se ukázal osudným, jeden po druhém krachovaly inflační podniky. Erhard si toho byl vědom, protože konjunkturální cykly způsobují hospodářské a politické krize svobodného světa. Ve fázích hluboké deprese jsou schopny dalece destabilizovat demokratický společenský řád, až začne hledat východisko ve fašistických nebo komunistických totalitních systémech.

Během překonávání konjunkturálních cyklů způsobených klasickým kapitalismem, dochází k postupnému vytvoření zvláštního druhu, dalo by se říci

⁶³ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 11 s. ISBN 80-86946-13-4

⁶⁴ Tamtéž 12 s.

⁶⁵ Výkyvy ekonomické aktivity, které se projevují změnou národohospodářských veličin (cenové hladiny, zaměstnanosti, národního důchodu)

„polosocialistického“ společenského řádu. S touto koncepcí nemohl Erhard souhlasit, ačkoliv v roce 1944 určitou úlohu státu pro počínající hospodářské plánování, jakožto přechodné období nezavrhoval. Byl však pro nekompromisní princip svobodné hospodářské soutěže, ochranu osobních svobod, protitrustová opatření, mezinárodní politicko – hospodářskou spolupráci, odstranění třídního boje, plnou zaměstnanost při stabilních cenách a spolehlivou konjunkturu bez konjunkturálních cyklů. Takto si představoval poválečné hospodářství. Byl si vědom osudových chyb zhroubené Výmarské republiky a doufal v budoucnost tzv. „sociálního svědomí“, které se bude zakládat na politice hospodářského trhu. Jako ředitel hospodářské správy (1948 – 1949), představil základní principy svého pozdějšího sociálně – tržního hospodářství.⁶⁶

1. Na sociální spravedlnosti vybudovaný hospodářský trh.
2. Odmítnutí všech uspěchaných kolektivistických představ o zestátnování.
3. Respektování psychologických a morálních zásad národa ze strany státních zásahů⁶⁷.

„Jedná se vždy o periody, ve kterých dochází k zotavení, konjunktury, depresi a na konec ke krizi, než se opět dostaví zotavující ekonomické procesy pro další cyklus. Ovšem v těchto skoro devíti letech, ve kterých nesu zodpovědnost za německou hospodářskou politiku, se vždy podařilo onen prokletý rytmus rozdrtit a dosáhnout kontinuálního růstu hospodářství, spojeného s plnou nezaměstnaností a konjunkturou nadbytku. Na základě tohoto vývoje jsou moje úsilí a naděje pochopitelné, že se hospodářské politiky a hospodářské teorii podaří ke zvládnutí tohoto problému najít trvalé řešení“⁶⁸.

Erhard měl obavu ze státní byrokracie a byl si vědom, že stát následkem svého neekonomického myšlení, by byl schopen přivést celou konjunkturu

⁶⁶ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářské zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 32 s. ISBN 80-86946-13-4

⁶⁷ Tamtéž, 35 s.

⁶⁸ Tamtéž, 21 s.

k zániku. Pokud nebude hospodářská soutěž manipulována právními předpisy, může být veškerá snaha a úsilí korunována úspěchem. Nebezpečí ohrožení soutěže hrozí ze všech stran. Základním úkolem svobodné společnosti je vybudování státu, který zajistí svobodnou soutěž. Erhard prosazoval zákon zakazující kartely, který by platil jako hospodářský ústavní zákon. Pokud stát selže v tomto směru, může dojít k zhroutilí systému. Takový zásadní princip nás nutí k tomu, aby nikomu u nás nebylo možné dát tolik moci, aby došlo k omezování individuální svobody druhých. Blahobyt prostřednictvím soutěže a pro všechny patří k sobě. Blahobyt pro všechny znázorňuje cíl a druhý nám ukazuje cestu, které nás k tomu cíli dovede. Na základě toho dojdeme k rozdílu mezi sociálně – tržním hospodářstvím a liberálním hospodářstvím. Podnikatelé, kteří prosazují rozvoj hospodářství, vyžadují vytvoření kartelů, a staví se na stejnou úroveň se sociálními demokraty, kteří vyžadují nutnost státního plánovaného hospodářství.⁶⁹

Jak již víme, že zestátnění soukromé hospodářské sféry, řízení všech hospodářských odvětví státem a centrální státní plánování vede k vykořisťování pracovní síly státem a k trhu soustavného nedostatku zboží. Krize je ve fázi cyklu, ve kterém je rozpor mezi růstem výrobních možností a relativním zmenšováním koupěschopné poptávky, která se projevuje v ničivé formě. V této fázi dochází k nadvýrobě zboží, které nejde na odbyt, ceny prudce klesají, je nedostatek platebních prostředků, který je doprovázen krachem na burze a to přináší hromadné bankroty.⁷⁰ To vede k omezování výroby, enormnímu poklesu mezd a v neposlední řadě k nezaměstnanosti.

Celá desetiletí platí zákonitost, že po konjunktuře musí následovat deprese a krize, než se z nich stanou síly schopné nového nastartování ekonomiky. Erhard říká: „*Proti tomu chceme postavit nový řád, který zařadí konjunkturu a průběh hospodářského pokroku do normálních mezí. Ovšem takové hospodářství předpokládá určité způsoby chování producentů,*“⁷¹.

⁶⁹ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářské zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 39 s. ISBN 80-86946-13-4

⁷⁰ ŠULC, Z. *Erhardova reforma: problémy přechodu od centrálně plánované k peněžně tržní ekonomice v Západním Německu 1948*. Praha: Ústř. ústav národohosp. Výzkumu, 1990. ISBN 80-7076-060-5

⁷¹ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářské zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 22 s. ISBN 80-86946-13-4

Neustále se opakovaly pokusy dosáhnout nového přerozdělení produkce zboží, aby se následné důsledky politiky neodrážely na pracujících. Zatížit podnikatelské kruhy, aby došlo ke zřízení střední třídy, nemá se sociální spravedlností nic společného. Jedná se spíše o politiku anarchie, jejíž hlavním cílem je společenský řád zničit. Hospodářské mechanismy, které donucují, mohou být jakékoliv, společnost, která, chce konzumovat více a dožaduje i lepšího zboží, začne zvyšovat efektivitu lidské práce, jinak řečeno začne šetřit a investovat současně. Nejde o jedno nebo o druhé, ale o oboje současně a v tom jsou ty principy odpovědné budoucí hospodářské politiky. Ještě neznamena, že konjunktura, které od roku 1948 nepodléhá dřívějším cyklickým výkyvům, nýbrž se rozvíjí směrem rychlého růstu. Je to výsledek, který dopustila každodenní politika.⁷²

Každý člověk má určité požadavky, ať už jsou sociální nebo hospodářské. Jeden touží po snížení cen potravin, jiný po zvýšení příjmu nebo mzdy, nebo ochranu proti nezaměstnanosti. Erhard mentalitu svého národa znal a měl pravdu, ale egoismus a závist byla rozšířená po celém světě, Německo nevyjímaje. Mluvíme zde komplexní závisti. Každý člověk má svoje egoistické cíle a je třeba rozlišovat je mezi komplexním a destruktivním komplexem závisti.

Cílem konstruktivní závisti je dosáhnout stejného pocitu úspěchu, tedy získat sociální a hmotné výhody, které vidíme u druhých. Destruktivní závist neusiluje o získávání materiálních statků a sociální prestiže, ale o hodnoty vše zničit, proto je i politickým základem třídního boje, kterého se Ludwik Erhard obával. Každý zaměstnanec či dělník vidí, že jeho sociální jistoty a budoucnost dětí závisí na tom, jak produktivně a s jakým výkonem budeme všichni pracovat. To vede ke změně myšlení a vyššího uvědomění si odpovědnosti jednotlivce ve prospěch celé společnosti. Nejdůležitějším prvkem sociálně – tržního hospodářství je společenské vědomí člověka, který musí jednat tak, aby to bylo prospěšné pro celek. Můžeme vidět rozdíl ve srovnání s liberálním tržním hospodářstvím a fatálními následky konjunkturálních cyklů, kde jedná každý sám za sebe, nebo vždy

⁷² SLANÝ, A., a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2003
ISBN
8071797383

proti druhému na základě destruktivní závisti.⁷³ Egoismus člověka, tak jako jeho požadavky pro dosažení jeho blahobytu, musí být v souladu s celkem, protože každý má právo požadovat od společnosti něco jiného, či už je to snížení cen potravin, ochrana před nezaměstnaností, a tím dodržuje pravidla hospodářské soutěže a neporušuje tím zájem společnosti jako celku. Ale takový druh hospodářské soutěže nemůže zaručit ani stát řízený plánovaným hospodářstvím, ani velkopodniky (gigantické obchodní organizace, které se vláčely z jedné krize ke druhé a tím byly zárukou pro vznik fašistického nebo komunistického režimu). Erhard sázel na střední podnikatelskou vrstvu, jako ručitele konjunktury a blahobytu, ve které má jedinec vlastní zodpovědnost, jedná sám za sebe, vlastním výkonem, a aby dosáhl existence je schopný i nejvyššího výkonu. Střední podnikatelská třída musí zajistit kvality, které spočívají v zodpovědnosti za svůj vlastní osud, samostatnost své existence a zajistit si prosperitu ve svobodné společnosti.⁷⁴

Na rozdíl od Velké Británie, kde ve stejné době jako Erhard byl předsedou vlády Winston Churchill, který měl k dispozici národ, který žil bezmála 300 let a v demokratické společnosti. Britové vyhráli dvě světové války, mohli se opřít o svou velkou koloniální říši (Commonwealth) a disponovali širokými středními vrstvami. Ludwig Erhard a Konrád Adenauer toto k dispozici neměli, museli spolupracovat, aby dosáhli alespoň menších úspěchů.

Německo bylo rozděleno na dva státy, bylo třeba vyřešit otázky, jak z tohoto lidu bez demokratických tradic, kteří nechali padnout parlamentní republiku a udělat z nich demokraty a jak demokraticky řídit národ, který zbožňuje militarismus, korupci a byrokracii, jak udělat z nezaměstnaných, tedy z bývalých vojáků, kteří se zapřísahali Hitlerovi a neznali nic jiného než válku, potravinové lístky a nezaměstnanost, odborné pracovní síly a úspěšné podnikatelé. Přesto to dokázali, otec německého hospodářského zázraku a otec zázraku nové německé demokracie. Na rozdíl od Churchilla neměl Erhard k dispozici žádnou střední podnikatelskou vrstvu, ta se rekrutovala až v letech 1945–1948, z obchodníků

⁷³ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 43 s. ISBN 80-86946-13-4

⁷⁴ HASSE, H, Rolf., SCHNEIDER, Herman., WEIGELT, Klaus. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 326 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

černého trhu v německých velkoměstech. Hospodářské výnosy, které byly určeny pro všechny, rostou nahoru, úspěchu je dosaženo.⁷⁵

Pro připomenutí komunistické ústavy SRN deklarovaly právo na práci. Zastávaly názor, že jedině tak může být zlikvidována nezaměstnanost. Mezi právem na práci a právem na blahobyt však byl značný rozdíl, protože práce se nerovná blahobytu, nýbrž může vést k zotročení člověka, naproti tomu blahobyt osvobozuje a činí jedince rovnoprávným. Pro ně byla práce fundamentálním základem totality. Žádná ústava nezakotvila na pojmu práce, jako základního práva občana, protože je brána jako povinnost. Žádná diktatura nežila ve stavu blahobytu, je to z morálního hlediska vyloučeno. Existuje přesto názor, že západní ústavy neuznávaly blahobyt ve smyslu Erharda jako základního práva občana a to bylo výhodné pro extrémní diktatury. Ludwig Erhard si byl tohoto nebezpečí vědom. Právo svobody musí nalézt uplatnění ve svobodě podnikatele a jeho základní práva musí být nedotknutelná.

V Ústavě Spolkové republiky Německo jsou základní práva ohledně hospodářské činnosti vymezeny jen okrajově. Všichni Němci mají právo na práci, tedy kromě cizinců, kdežto Erhard požadoval blahobyt pro všechny tedy pro všechny, kteří se na práci podílejí.⁷⁶ Ústavy východní bloku rozlišovaly mezi osobním vlastnictvím, státním vlastnictvím a soukromým. Soukromým vlastnictvím byl chápán kapitál, který nesměla soukromá osoba vlastnit, jinak by se stala třídním nepřítelem, který byl mnohdy spojen s trestem smrti. K osobnímu vlastnictví se vztahovaly socialistické ústavy, majetek osoby soukromé, který nevytvářel žádný kapitál, jednalo se o spotřební zboží. Peněžní oběh končil tím, že se koupilo pouze to, co bylo k dostání, a odtud plynuly peníze zpátky do výrobních státních podniků. Nevytvářel se žádný kapitál, který by motivoval výrobce, a to vedlo k stagnaci. Socialisté, podle kterých státní vlastnictví patřilo „všem“, tedy „nikomu“, se necítili odpovědni za zruinované továrny, podniky a gigantické deficity. Stát byl nucený provést plánování, které i tak nebylo možné naplánovat.⁷⁷

⁷⁵ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářské zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 48 s. ISBN 80-86946-13-4

⁷⁶ Tamtéž, 51

⁷⁷ ŠULC, Zdislav. *Erhardova reforma: problémy přechodu od centrálně plánované k peněžně tržní ekonomice v Západním Německu 1948*. Praha: Ústř. ústav národohosp. Výzkumu, 1990. ISBN 80-7076-060-5

Pokud státní a plánované hospodářství uzavře cestu kapitálovému obratu, přestane fungovat nejen sociálně – tržní hospodářství, ale i tržní hospodářství jako takové. Bez vzniku kapitálu nemůže tržní hospodářství fungovat a zaniká. Podle Ústavy SRN je právo na majetek a jeho dědění v neomezené výši přípustné a umožňuje tím současně narůstání kapitálu ve stejné výši. Pokud se tyto předpoklady sladí, dostaneme se ke zrodu německého hospodářského zázraku. Těmto opatřením se také říkalo „studená válka“. Nejedná se o válku, ale o cestu k blahobytu pro všechny a o opatření proti chudobě. Národ, který je bohatý nikdy, žádnou revoluci nerozpoutá. Problém nastává v článku 15. ústavy SRN, který fungoval jako socializace. „*Pozemky a půda, přírodní bohatství a výrobní prostředky mohou být za účelem znárodnění převedeny do společenského vlastnictví nebo použity na jiné formy společenského hospodářství.*“⁷⁸ Majitelé půdy, pozemků nebo výrobních prostředků, budou v případě konfiskace odškodněni, která může provedená pouze zákonem a na základě zákona, který určuje, v jakém bude odškodnění znění. Socialistická vláda si vytvoří vlastní právní normu, to znamená, že pro odškodnění neplatí skutečná tržní hodnota a cena majetku, ale tím co stát předepíše jako zákon a tím se stává nadřazeným. Podle Erharda nemůže být základní hospodářské právo předmětem konfiskace a socializace soukromého majetku. Základní hospodářská práva mají být uznána jako práva ústavní, aby byl blahobyt zajištěn jako základní ústavní právo člověka.

Plná zaměstnanost nebyla normalitou hospodářské politiky, jednalo o neobvyklý úkaz. V minulosti byla vždy spojována s chudobou. V praxi fašistické státy budovaly těžký průmysl a v Sovětském svazu byly zavedené státní pětileté hospodářské plány socialistických států. Erhardovi se povedlo spojit plnou zaměstnanost s blahobytem. V ekonomických dějinách bylo toto spojení vyloučené. V liberálním tržním hospodářství, plná zaměstnanost, předpokládá dotaci neproduktivních pracovních míst státem a to vede k inflaci. Část produktivních pracujících zůstává bez práce, aby zbývající část mohla žít v blahobytu. To způsobuje, že chudí budou chudší a bohatí bohatšími. Erhard by žádný hospodářský zázrak neučinil bez spolupráce produkčních hodnot kapitálu a práce. Pokud se člověk s prací ztotožní a tento standard se převede na celý národ, dosáhne se

⁷⁸ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 58 s. ISBN 80-86946-13-4

gigantické kapacity tvořivé potence, která ve spojení kapitál a práce může způsobit nevšední výkony.⁷⁹

Erhard práci nechápal pracovní místo jako práci, ale jako zaměstnání, které vede k plné zaměstnanosti. Vznik černého trhu byl již známý ještě před Eduardem v důsledku vysoké inflace. Inflaci podléhaly i měny socialistických systémů. Je patrná tím, že dochází k velkému nepoměru mezi nabídkou a poptávkou a nadiktované ceny státem se jí snaží zakrýt. Dostává se na povrch stoupajícím indexem cen tzv. luxusního zboží, které bylo možné získat za valuty a nelegálně na černém trhu. Měna socialistických států byla nekonvertibilní, v podobě poukázek na zboží, které nebylo možné směnit za libovolné produkty dle vlastního výběru. Zboží, které neexistuje, je nedostatkovým artiklem, nelze si ho zaopatřit ani zvýšením reálného příjmu. Jinak řečeno, produkty nejsou k dispozici, protože mzdy nefungují jako peníze. Pokud se mzdy a příjmy přemění v kapitál, dojde k oživení produktivní hospodářské sféry. To byl počátek měnové reformy z června 1948, provedenou Ludwigem Erhardem. Černý trh vymizel okamžitě. Situace se změnila, všude dostatek zboží, práce se rozjeli naplno, a to během jediného dne, počátkem reformy.

Je zde i značný rozdíl mezi lístkovým systémem a mzdách (příjmech). Mzdy i příjmy pracujících v systému sociálně – tržního hospodářství znamenaly svobodnou volbu. Zaměstnanec mohl použít mzdu k nákupu spotřebního zboží. Dojde k podpoře peněžního obratu spotřebního trhu. Nebo můžeme příjmy nasadit jako kapitál a formou úroků, rentitových zisků⁸⁰, dividend nechat pracovat. Takto se člověk podílí na spolufinancování celé hospodářské sféry. Pokud se stane majitelem akcií, patří mu určitá část společnosti nebo výrobního podniku. Za pomocí spekulací na burze může proměnit akcie v kapitál a stane se tak nezávislým na trhu pracovních sil. Velké počtu pracujících se toto v Německu podařilo uskutečnit. Založili vlastní podniky z výnosu burzovního či finančního kapitálu.⁸¹

⁷⁹ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 62 s. ISBN 80-86946-13-4

⁸⁰ Německá burza zaznamenávala rentitové zisky ve výši přes 21 % ročně, i to patřilo k německému hospodářskému zázraku

⁸¹ ŠULC, Zdislav. *Erhardova reforma: problémy přechodu od centrálně plánované k peněžně tržní ekonomice v Západním Německu 1948*. Praha: Ústř. ústav národohosp. Výzkumu, 1990. ISBN 80-7076-060-5

Poslední funkcí mezd a příjmů v sociálně tržním hospodářství byly úspory pracujících, které slouží k nakupování drahých předmětů (auta, nemovitosti) nebo k osvobození ze závislosti na mzdách (osamostatnění se zakládáním podniků služeb či produkce a firem). Na úspory kladl Erhard veliký důraz. Pro porovnání, každé zvýšení mezd v systému centrálně plánovaného hospodářství, zostří situaci na trhu a nedostatkové zboží mizí z obchodů, kdežto v sociálně – tržního hospodářství se příjemci mezd stávají bohatšími. „V roce 1956 se zvýšily příjmy ve srovnání s rokem 1950 dvojnásobně a od té doby o dalších 30 %“.⁸² Tento příznivý vývoj a další zvyšování sociální příjmů vládou je možné provádět pouze v dobře fungujícím hospodářství. Začátek konjunktury je spojen s intenzivními úsporami. Příznivý vývoj na kapitálovém trhu, společně s výnosy, vyplývajícími z kont a životních pojištění, byly schopné uspokojit investiční nároky. Základem zvyšování bohatství pracujícího člověka, je neustále zvyšování mezd a platů, ale i nárůst úspor. Úhlavní nepřítelem blahobytu a zvyšování mezd a příjmů byla inflace.

Erhardova koncepce se vyznačuje třemi na sobě závislými komponenty, které jsou rovnocenné: tržní hospodářství, blahobyt pro všechny a plná zaměstnanost. Hospodářský proces, který vede k přijatelným výsledkům bez zásahu státu. Pokud jeden z těchto komponentů chybí, celý proces se zhroutí nebo vůbec nevznikne.

Erhard potíral nezaměstnanost tak systematicky a neustále, až úplně vymizela, nebo byl přebytek pracovních míst. Odmítal jakýkoliv druh monopolizace, kartelizace či privilegování na půdě jak státního, tak soukromého podnikání. Varoval před soukromou monopolizací, vytvářením kartelů a lobbyismem určité skupiny společností. Nelze připustit atomizaci národního hospodářství v rukou skupinových zájmů. Nesmíme se odchýlit od společenského řádu, který je schopný zaručit harmonii sociálního života a poskytnout jistoty. Odmítnutí státního plánovaného hospodářství je spojeno s odmítnutím všech forem otevřeného nebo skrytého podnikatelského plánování v kartelech a monopolech, aby se tím uchovala zdravá hospodářská soutěž.⁸³

⁸² BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 87 s. ISBN 80-86946-13-4

⁸³ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 68 s. ISBN 80-86946-13-4

Hlavní předpokladem německého hospodářského zázraku byla stabilizace ekonomického a politického systému Spolkové republiky Německo. V letech 1949 – 1963 převzal Ludwik Erhard funkci ministra hospodářství a Konrad Adenauer byl kancléřem. Německo se prezentovalo jako nejstabilnější země. V červnu 1948, krátce před měnovou reformou, produkovalo SRN pouze polovinu z toho, co vyrobilo v roce 1936. Na základě této reformy produkovalo dvojnásobek tohoto. V roce 1956 stoupla produkce ve srovnání s rokem 1954 o 17 % a dosáhla tím nejvyššího stavu, který Německo ve svých dějinách vůbec dosáhlo. Erhard si je vědom toho, že bez pomoci Marshallova plánu by nebylo možné učinit západoněmecký zázrak. Za každý investovaný dolar Marshallova plánu vyprodukoval zboží v hodnotě 10 až 20 dolarů⁸⁴. Erhardovo vítězství spočívalo v hospodářském liberalismu, na kterém založil svůj model znovuvybudování Německa na síle soukromého průmyslu a výkonnosti soukromého hospodářství jednotlivých podnikatelů. Jeho koncepce se zakládala na regulaci a stimulační funkci cen. Věřil ve svobodné podnikání, které nevyžaduje ochranu státu a dotace a je schopné obstát v konkurenčním boji. Spolková republika Německo patřila k vítězným mocnostem, které bezpochyby vyhrály „studenu válku“. Byla to první válka, kterou vyhráli, aniž by použili válečné zbrojení, nýbrž nasadili zbraně výstavby.

Hospodářský zázrak, se stal zázrakem sociálního míru, který zrodil nový pohled na lepší společnost a vytlačil agresivní nacionalismus, který byl v první polovině 20. století doménou německé psychologie. Rozhodným krokem k novému sebevědomí přispěl i fakt, že Erhard navrátil Německo světovému obchodu. Výrobky získaly světovou pověst „Made in Germany“, které se stalo měřítkem kvality.⁸⁵ Spolková republika Německo začala s náhradami škod. Poté co se dostalo s této tíživé situace, stalo se také vedoucí silou v hospodářské pomoci rozvojovým zemím. I přes vysoký hospodářský růst, který byl Erhardovskou politikou dosažen, zůstal tento ekonomický činitel pouze statistickou veličinou, která se dotýkala člověka jako jednotlivce a bylo na každém, jak s tím naloží. Platilo základní pravidlo, že hospodářská politika ve svobodném státě, nesmí nikoho poučovat či

⁸⁴ ŠAUER, Jaroslav. *Německá otázka v evropské politice*. Praha: VŠE, 2005. ISBN 80-245-0940-7

⁸⁵ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, 119 s. ISBN 978-80-7400-002-7

poroučet mu. Erhard dával velký pozor, aby národní důchod nekončil finančním deficitem. Všechny výdaje státu musely být kryty státními příjmy. Financování státních rozpočtů prostřednictvím kreditních půjček, které má zaplatit další generace razantně odmítal.⁸⁶

Hospodářský růst po druhé světové válce obstál bez státní zadluženosti. Také udržoval i dobré vztahy s odbory, což vedlo k neexistenci mzdové politiky, která jak je v dnešní době obvyklé vedla maximálnímu zvýšení mezd pro své členy. Uplatnila se dohoda nejnižších tarifních mezd a pod tuto hranici mzdy nesměly klesnout. Erhard odmítal zavádění sociálních jistot. Pro něj měla sociální politika pouze doplňující charakter, v době potřeby.

Sociálních jistot lze dosáhnout pouze přerozdělením hospodářských výnosů. Stát nemá žádné příjmy, které by mohly podporovat hospodářský růst a financovat sociální podpory, musí tedy jedním brát a druhým dát. Přerozdělování však vede, k brzdění ochoty podnikatelů k růstu výroby a umrtvuje hospodářskou iniciativu.⁸⁷ To vede k precedentům. V některých případech státní podpory pro podniky žádají všichni podpory pro své vlastní podniky, ale nezvyšují produktivitu práce. Aby mohly být financovány sociální dotace, musí dojít ke zvyšování daní, které je důsledkem rozpadu tržního procesu. Dochází k daňovým únikům, práci na černo, korupce a výměnné obchody nabývají intenzity. To nutí stát více kontrolovat a regulovat sociální politiku se sociálními jistotami, to vede k nulovému růstu, k rozpadu tržního procesu, ke ztrátám hospodářské efektivity a tím k moderní chudobě, spojená se sociálními nepokoji. Erhard prosazoval sociálně – tržní hospodářství a s ním spojené politické dění a uspořádat ho takovým způsobem, aby se sociální události nestaly odděleným fenoménem.⁸⁸ Zkušenost doby ukázala, že tržné hospodářství vede k rozdělení společnosti. Vytvářejí se silné a slabé skupiny, tomu se muselo úplně zamezit. Stát musí v tomto směru pomáhat a sociální politika musí dobře fungovat. Stát se musí pokusit začlenit slabé do procesu tržního hospodářství, a pokud se to nepovede, teprve pak může sáhnout na bohatství, aby se zamezilo chudobě. Pro Erharda nebyla hospodářská politika řízení ekonomie

⁸⁶ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 145 s. ISBN 80-86946-13-4

⁸⁷ Tamtéž, 145 s.

⁸⁸ Tamtéž, 146 s.

státem. Stát tomu není uzpůsoben, a proto nemůže ekonomii řídit. Neumí vytvářet konjunkturní růst hospodářství, může vytvořit pouze ekonomický řád, podle kterého podnikatelé rozhodnou sami. Sociálně – tržní hospodářství slouží k zajištění svobody, která nemůže existovat bez hranic, ale pokud bude svoboda ohraničena víc než má, přestává existovat.

2.4. 1. Fáze sociálně tržního hospodářství

Vznik této koncepce trval od vzniku Německé spolkové republiky až do poloviny 60. let (1949 – 1966). Po radikální transformaci dosáhla německá ekonomika nevídaného růstu, nazývaného německým hospodářským zázrakem. Byl to počátek vzniku demokratizace, hospodářských i sociálních změn. Rozvoj průmyslu předčil zemědělství.

Důležitým znakem byl přechod od centrálně řízené ekonomiky k svobodně tržnímu hospodářství. Výroba se v roce 1951 dostala na předválečnou úroveň. Investovalo se do výstavby továren a výrobních zařízení, které byly válkou zničeny. Mezi významné vnitřní faktory lze zařadit především zahraniční obchodní politiku, připojení ke GATT⁸⁹ v roce 1951, proexportní politika v podobě slev na daních, pojištění, či exportních úvěrech. Kvalifikovanou pracovní sílou, přílivem vyhnanců z východu a uprchlíků, který znamenal vysoký přínos pro západoněmeckou ekonomiku, v podobě kvalifikované pracovní síly, tzv. *gastarbeiteri*.⁹⁰ Odborové svazy, které ve firmách uplatňovaly tzv. princip ko-determinace, který spočíval v partnerství ve vedení a zaměstnanci. Vysoká kvalita zboží, která úzce souvisela s kvalifikovanou pracovní sílou zejména s pověstnou německou přesností a pečlivostí, výrobky získaly světovou pověst, „Made in Germany“, které se stalo měřítkem kvality. Německý hospodářský zázrak by nebyl možný bez pomoci Marshallova plánu, který otevřel bránu zahraničnímu obchodu a došlo k obnovení exportu a provedené měnové reformy, který stabilizovala měnu. V roce 1948 činil

⁸⁹ GATT – všeobecná dohoda o clech a obchodu. Její rámec vytváří zásady pro mezinárodní obchod.

⁹⁰ TOMESŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, 134 ISBN 978-80-7400-002-7

německý podíl na světovém exportu pouze 1,2%, po roce 1960 se vyšplhal na 9%.⁹¹

Z výše uvedených faktorů vyplývá, že situace pro znovuvybudování Německa, byla více než příznivá. Růst produkce, který se dostavil ve většině odvětví, především v těžařském, chemickém a strojírenském. Liberalizace cen otevřela bránu tržnímu hospodářství založenému na konkurenčním principu, což mělo za následek zvětšování průmyslových podniků, ohrožených volnou hospodářskou soutěží.⁹² Protože v důsledku, kdy na trhu vznikne monopol (nebo kartel), zásady konkurenčního boje jsou porušeny a tím přicházejí podniky o výhody, kterými disponují vůči jiným hospodářským formám.

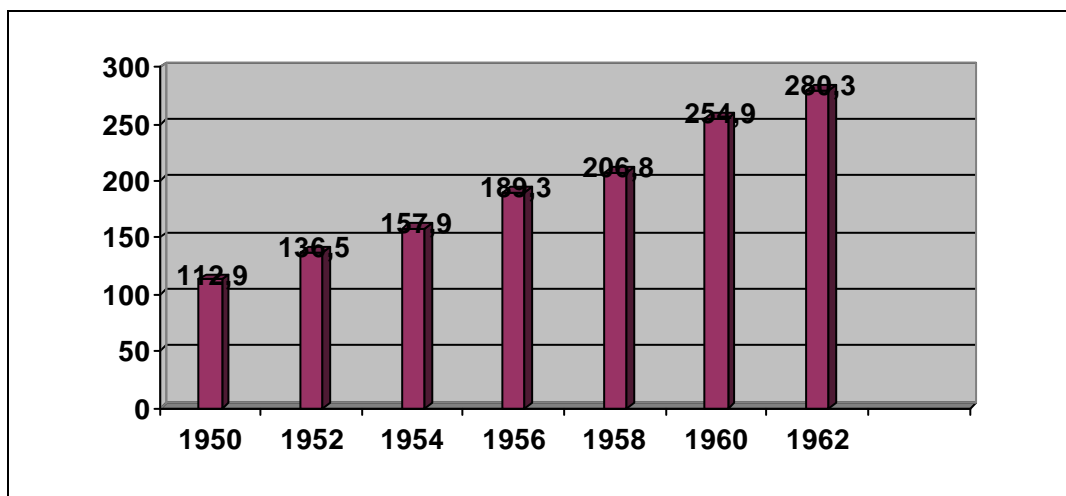
V roce 1957, přijatý Zákon proti omezování hospodářské soutěže. Téhož roku vydaný i Zákon o BundesbankGesetz, který zaručil její nezávislost a pevně stanovenou cenovou stabilitu jako důležitý cíl. Později, aby nedocházelo k inflaci vzniklé z přebytku obchodní bilance, se banka rozhodla zhodnotit německou marku o 5 %, další zhodnocení proběhla v dalších letech.⁹³ Tyto zákony byly považovány za základ koncepce sociálně – tržního hospodářství. V roce 1963 byl Ludwig Erhard jmenován svojí stranou CDU kancléřem Německé spolkové republiky. Zajistil zvýšení úrovně obyvatelstva, ustanoveným Zákonem o odškodnění, podle kterého peníze putovaly do fondu, z kterého byly vypláceny povalečné kompenzace nejen v podobě financí, ale obstarávání bydlení, vzdělání, zdravotní péče. Hrubý národní produkt dosáhl v tomto období růstu více než o polovinu. (viz. Graf. č.1)

⁹¹ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, 134 ISBN 978-80-7400-002-7

⁹² V důsledku, kdy na trhu vznikne monopol (nebo kartel), zásady konkurenčního boje jsou porušeny a tím přicházejí podniky o výhody, kterými disponují vůči jiným hospodářským formám.

⁹³ ŠULC, Zdislav. *Erhardova reforma: problémy přechodu od centrálně plánované k peněžně tržní ekonomice v Západním Německu 1948*. Praha: Ústř. ústav národohosp. Výzkumu, 1990. ISBN 80-7076-060-5

Graf 1: Hrubý národní produkt 1950-1962

Zdroj: ČSÚ, Statistisches Bundesamt

2.5. 2. Fáze sociálně – tržního hospodářství

Období 1966 – 1982. Po roce 1967 vzniká krize pod vlivem keynesiánství, kdy chtěla část vlády CDU/CSU s neshodou strany FDP prosadit v rozpočtu agregátní poptávku za cenu rostoucího zadlužení, proti kterému se Erhard tvrdě ohradil. Strana CDU/CSU se pak připojila k SPD a vznikla tzv. Velká koalice a Erhard byl nahrazen Kurtem Georgem Kiesingerem.⁹⁴ Značně vysoká produkce v odvětvích, vyvolala odstavení výrobních prostředků a hromadné propouštění. Veškeré investice putovaly na úhradu vysokého růstu platů než produkce. Snahy SPD a odborů zavést do hospodářsko-politického systému politiku orientovanou na poptávkovou ekonomiku.

Hlavním úkolem tzv. Velké koalice bylo překonání hospodářské recese, odstranění rozpočtového deficitu a rostoucí nezaměstnanost.⁹⁵ Pro překonání recese byl v roce 1967 přijat Zákon na podporu stability a růstu hospodářství. Zákon

⁹⁴ ŠAUER, Jaroslav. *Německá otázka v evropské politice*. Praha: VŠE, 2005. ISBN 80-245-0940-7

⁹⁵ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, 135 s. ISBN 978-80-7400-002-7

zavazoval jednotlivé země k dosahování cílů tzv. magického čtyřúhelníku. V době převisu poptávky měla konjunkturální vyrovnávací úspora vytvářet prostředky, které měly být při poklesu uvolněny k oživení hospodářství.⁹⁶ V letech 1967–1969 přichází boom v podobě vysoké konkurenční schopnosti německých výrobců na světových trzích podhodnocenou měnou. To mělo za následek mzdovou a cenovou explozi, které zmírnilo pouze zavedení dovozních subvencí, exportní daně a revaluaci DM vůči USD o 10 %. V roce 1969 se do čela dostává Willy Brandt, předseda SPD, který přesvědčil FPD, aby vytvořila sociálně – liberální vládu. Ministr hospodářství Schiller prosazoval stabilitu a růst hospodářství, rozšiřování německého sociálního systému. Následující tabulka vypovídá o vývoji sociálního rozpočtu. (viz tab. 3)

Tab. 3: Vývoj sociálního rozpočtu jako podíl na HNP (%)

Rok	1950	1955	1960	1965	1970	1975
% z HNP	17,1	16,4	20,7	24,5	25,5	31,9

Zdroj: ŠAUER, J. Německá otázka v evropské politice. Praha: VŠE, 2005

V průběhu 60. let vzniká nedostatek pracovních sil díky odborových svazům, které si vynucovaly přírůstek mezd přesahující růst produktivity práce. Viditelně je regulován i trh práce. Je zavedeno vyplácení mezd v plné výši i během nemoci (po dobu 6 týdnů), příspěvky na zdravotní pojištění od zaměstnavatelů a ochranu před přepuštěním.⁹⁷ Výsledkem je vznik Zákona o vnitropodnikových pravidlech, který upravoval postavení odborů v podnicích a zajišťoval jim právo vstupu. V neposlední řadě i spoluúčast na rozhodování. Vláda provedla důchodovou reformu a zavedla program ochrany rizikových společenských skupin. Tedy jsou navyšovány subvence do bydlení, vzdělání, růst penzí a podpory

⁹⁶TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, 135 s. ISBN 978-80-7400-002-7

⁹⁷ Toto opatření způsobilo růst pracovních nákladů a podnítilo redukcii pracovních příležitostí prostřednictvím substituce práce kapitálem, zavádění prací šetřících technologií a rozšiřování práce přesčas namísto zřizování nových pracovních míst

v nezaměstnanosti, vznik nových odvětví. Důsledkem pak byla rychlá expanze veřejných výdajů vůči HDP.⁹⁸ Po roce 1969 německá marka značně zhodnotila, což v kombinaci s vysokými mzdovými přírůsky zhoršilo u německých výrobců schopnost konkurence na zahraničních trzích. Pracovní náklady na jednotku produkce neustále rostly. Banka se rozhodla, že jejich inflační tlaky prostřednictvím přerozdělování tolerovat nebude a zavedla přísnou monetární politiku. Německé hospodářství se dostává opět do recese.

Tato politika se po velmi těžké fázi po ropné krizi, kdy došlo v roce 1973 ke zhroucení měnového systému v Breton Woods, ukázala jako omyl.⁹⁹ Mzdové požadavky příliš brzdily hospodářskou výkonnost a výnosy z podniků se rapidně snížily. Po roce 1976 je krize překonána a dochází k hospodářskému oživení a inflačnímu poklesu. Podařilo se snížit o nezaměstnanost, ale na úkor státní zadluženosti a k opětovné akceleraci inflace. Německo muselo překonat i další ropnou krizi v letech 1981–1982, kdy opět stoupla nezaměstnanost. Neustálé vládní úvěry a programy na zvyšování zaměstnanosti vedlo k odchodu strany FPD. Vzniká nová koaliční vláda spojením CDU/CSU a FPD. Nastává konec keynesiánské etapy v hospodářské politice Německa.

2.6. 3. Fáze sociálně tržního hospodářství - vývoj v 80. letech

Toto je období Helmuta Kohla, nejdéle úřadujícího kancléře v poválečné historii. Nastal definitivní odklon od budování „státu blahobytu“ a začala éra Helmuta Hohla, jiným slovy konzervativní vláda západního Německa.¹⁰⁰ Stále přetrvávala nezaměstnanost a hospodářský růst osciloval od nuly. Kohlův kabinet

⁹⁸ ŠULC, Zdislav. *Erhardova reforma: problémy přechodu od centrálně plánované k peněžně tržní ekonomice v Západním Německu 1948*. Praha: Ústř. ústav národohosp. Výzkumu, 1990. ISBN 80-7076-060-5

⁹⁹ ŽÍDEK, Libor. *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 117 s. ISBN 978-80-7380-184-7

¹⁰⁰ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-002-7

vyhlásil návrat k zásadám sociálně tržního hospodářství, k hodnotám, které, vyvolaly ekonomický zázrak 50. let.

K měnové stabilitě, zdravým veřejným financím, prosperitě pro zaměstnavatele či zaměstnance, přednosti výkonu před redistribucí. Vláda zformovala program, kde se jednotlivé cíle sledovaly. Reformy se podařilo zrealizovat. I když do konce 80. let byl veřejný deficit 1 bil. DM a došlo k poklesu veřejných výdajů na HDP na 45,3 % v důsledku vysokého tempa růstu vládních výdajů (2% ročně). Kohlova vláda přistoupila také k privatizaci některých podniků a bank (10mld. DM). Rozvoj ekonomické aktivity způsobilo snížení daňové zátěže a ke zvýšení daňových výnosů. Do roku 1989 se podařilo vytvořit 2 miliony pracovních míst a snížit tak nezaměstnanost v důsledku přílivu imigrantů (7,6%).¹⁰¹ Také inflaci se podařilo snížit pod úroveň 1%. Rozpad socialistické okupační zóny vyvolal nadšení, které bylo podpořeno ekonomickým a politickým sjednocením obou německých států. Ekonomická situace byla příznivá.

Dne 3. října 1990 dochází ke sjednocení obou států a vzniká Spolková republika Německo, které přineslo německému hospodářství spíše problémy, které více či méně přetrvávají dodnes. Návrhy reforem hospodářství a politiky řádu byly orientované na přestavbu sociálního státu, respektive na změnu sociální politiky. Vláda rozhodla stimulovat růst životní úrovně obyvatel východního Německa prostřednictvím transferů a investic do infrastruktury. Protože tento růst vládních výdajů nebyl doprovázen růstem daní, vedlo to k rozpočtovému deficitu. Bundes bank věrná protiinflační politice, tento růst nepřizpůsobila, přitvrdila monetární politiku a kritizovala vládu za uvolněnou fiskální politiku, která vedla k deficitům.¹⁰² Zvyšování úrokových měr vyvolalo tlak na zafixované měnové kurzy v Evropském systému, což mělo za následek krizi. Až do sjednocení dosahovalo nízké inflace a nízké míry sociálního neklidu, což umožnilo exportní konkurenceschopnost.

¹⁰¹ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-002-7

¹⁰² SLANY, A. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2003. 320 s .ISBN 8071797383

3. VELKÁ BRITÁNIE

3.1. Poválečný vývoj Velké Británie

Velká Británie, byla historicky první industrializovanou zemí, ze které průběh průmyslové revoluce a vznik britského impéria učinily v 19. století zemi světového hospodářství a obchodu. V průběhu dvacátého století její pozice slábla. Především světovými válkami a poškození návratu libry k paritě v meziválečném období. Ke konci 40. let byla značná část průmyslu znárodněná a ve veřejném vlastnictví důležitých odvětví zesilovaly problémy.¹⁰³

Velká Británie slavila ve druhé světové válce v roce 1945 velké vítězství. Nebyla však jedinou vítěznou zemí, nýbrž členem společenství nazývaného „velká trojka“. Ve světové politice nastalo období tripolarismu.¹⁰⁴ Úsilí spojené s porážkou Německa nesly i další země jako USA a SSSR. Budoucnost vypadala optimisticky, realita byla ovšem jiná. Členové tripartity USA a Sovětský svaz vyšly z války politicky a vojensky posíleny, Británie však ekonomicky oslabená.¹⁰⁵ Bylo jasné, že Británie nebude schopná jít stejným krokem jako její váleční spojenci.

Británie, po dobu šesti let soustřeďovala veškerou svou kapacitu na válečnou výrobu. Investice ze zahraničí byly použity k nákupu dodávek pro její válečné úsilí. Vybojovala pro sebe osvobození, ale vyšla z války zchudlá. Celá Evropa byla zubožená, měla zničený průmysl pro vpádu nacistů a boji za znovuzískání Svobody. Dálný Východ byl devastován Japonci a jeho původní objem produkce potravin a jiných komodit prakticky neexistoval. Kromě amerického kontinentu byl svět s rozvráceným průmyslem, zpustlou a zanedbanou zemědělskou půdou, silně narušenými obchodními vazbami a neustále měnícími se vládami, beznadějně chudý. Čekala je dlouhá cesta k pořádku a prosperitě. Británie, zcela závislá

¹⁰³ KENNETH. O. M. a kol., *Dějiny Británie*, Lidové noviny, Praha: 1997, 495 s, ISBN 978-80-7106-432-9

¹⁰⁴ JUDT, T. *Poválečná Evropa*. Praha: Slovart, 2008. 102 s. ISBN 978-80-7391-025-9

¹⁰⁵ ŽIDEK, L. *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 106 s. ISBN 978-80-7380-184-7

na světovém trhu, prostřednictvím kterého mohla kupovat potraviny pro svoje obyvatelstvo a suroviny pro továrny, byl ve velmi zlém stavu. Země, od kterých nakupovala Velká Británie potraviny, neměly co prodávat a se svým průmyslem v troskách ani neměla Británie čím platit. V roce 1940 zasedla do vlády konzervativní strana spolu s Winstonem Churchillem, který se významně zasadil o mobilizaci britské armády proti německé agresii.

Přechod k válečnému hospodářství nastal teprve pod hrozbou porážky po kapitulaci Francie. Stejně jako v minulé válce, došlo k převratným změnám. Vystal příznak centralizace a státní kontroly nad oblastí hospodářského a společenského života. Byla zde představa spravedlivého fungování státního aparátu.¹⁰⁶ Zvýšení dovozu potravin ze zámoří přinutilo Británii k razantnímu kroku, rozšířit výměru obdělávané půdy a zvýšit tak produkci vlastních surovin. Úhrada válečných výdajů byla částečně kompenzována vnitřními zdroji ve formě vyššího zdanění. Protože byly tyto zdroje nedostatečné, čerpala Británie ze zdrojů zahraničních, které představovaly polovinu válečných výdajů (půjčkami z kolonií a dominií, dodávkami z USA, emisí papírových peněz na obsazených území Británie).

Vztahy s USA probíhaly na obchodní bázi formou zásady cash – carry (zaplat' a odvez).¹⁰⁷ Británie platila zlatem, či prodejem cenných papírů (kapitálovou účastí na americkém kontinentu) a pronajala USA válečné základny na atlantických ostrovech. Po vyčerpání těchto zdrojů bylo nutné vyřešit otázku dalšího financování. V březnu 1941 byl v USA schválen Zákon o půjčce a pronájmu (lend – lease), podle kterého mohl americký prezident poskytovat zemím, jejichž obrana pro ně byla velmi důležitá.¹⁰⁸ Velký význam pro válečné hospodářství měly především námořní spoje do Ameriky a zemí impéria. Následkem německé ponorkové války ztratila Británie do začátku roku 1942 důležitou část lodní tonáže a hrozilo nebezpečí ztráty životně důležitých zdrojů surovin a potravin. Na základě tohoto zákona byly do konce války uhrazeny dodávky z amerického rozpočtu v hodnotě 30,3 miliard dolarů.

¹⁰⁶ FALTUS, J., PRUCHA, V. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*, Praha, 2003, 79 s., ISBN 80-245-0499-5

¹⁰⁷ Tamtéž, 79 s.

¹⁰⁸ ŽÍDEK, L. *Dějiny světového hospodářství*, 2. vyd, nak. Aleš Čeněk, Plzeň: 2009, 106 s., ISBN 978-80-7380-184-7

Americká válečná půjčka umožnila britskému hospodářství přežít, ale jakmile bylo Japonsko poraženo, prezident Truman válečnou půjčku ukončil. Potraviny a zboží, které Británie dostávala, aniž by za ně musela platit, přestaly být dodávány. Místo toho, aby mír přinesl Británii pohodu a dostatek všeho, hrozil jí nedostatek a naprostý kolaps. Spojené státy si pak uvědomily, že pro ně samotné by bylo katastrofální, kdyby dovolily, aby Británie zbankrotovala a ztroskotala.

Po dlouhých jednáních se rozhodly Spojené státy poskytnout jí půjčku ve výši 3,750 milionů dolarů rozloženou od konce roku 1945 do roku 1951 na základě předem stanovených podmínek. Půjčka měla pomoci zemi obnovit a nastartovat průmysl. Winston Churchill vyjádřil svůj nesouhlas s podmínkami, za kterých byla půjčka nabídnuta. Také prohlásil, že se vláda nechala zastrašit na konferenci v Bretton Woods¹⁰⁹, jejímž cílem bylo oživit a rozšířit světový trh. Půjčka byla nakonec schválena naprostou většinou vlády. Následná konference v Postupimi, která se konala 17. července 1945, kde se jednalo o poválečnou obnovu poraženého Německa a následného rozdělení do okupačních zón mezi Velkou Británií, USA a Sovětský svaz. I když se Velká Británie obávala uspořádání Německa a obnovy silného fašistického státu s britskou okupační zónou souhlasila a vyjednala pro její obnovu finance. Churchill byl pár dnů po zahájení konference v britských parlamentních volbách nahrazen labouristou Attlem.¹¹⁰ Výrobu se podařilo obnovit, ale ekonomika stále stagnovala.

Velká Británie patřila mezi země, ve které bylo hospodářství poškozeno válkou poměrně málo, ztráty průmyslové kapacity činily pouze 6%.¹¹¹ Americkou hospodářskou pomocí proběhla rekonstrukce britské ekonomiky poměrně rychle. Úroveň předválečného objemu výroby z roku 1937, dosáhla již v roce 1946, kdežto Západní Evropě se to povedlo až v roce 1950. Problémy nastaly až s platební bilancí. Před první světovou válkou zaujala Británie pozici největšího investora do zahraničních cenných papírů, po druhé světové válce však zaujala pozici největšího světového dlužníka. Většina dluhů z válečného období byla krátkodobá a

¹⁰⁹ Mezinárodní měnový fond a Světová banka (1947). Cílem bylo nahradit nedostatek zlata dolary a vytvořit tak stabilní prostředí pro integraci světového hospodářství, tedy mezinárodního obchodu a investic)

¹¹⁰ JUDT, T. *Poválečná Evropa*. Praha: Slovart, 2008. 69 s. ISBN 978-80-7391-025-9

¹¹¹ KENNETH. O. M. a kol., *Dějiny Británie*, Lidové noviny, Praha: 1997, 498 s, ISBN 978-80-7106-432-9

převís likvidních závazků dominovaných v librách vedl k situaci neustále hrozícího útoku na libru. Přispěla tomu i ztráta příjmů ze zahraničních investic a příjmů z lodní dopravy, které před válkou pokrývaly 35% dovozu.¹¹² Konec války zastihl Británii obrovským deficitem zahraničního obchodu, spojený s náklady udržování zahraničních držav.

Británie se v roce 1946 ocitla v ekonomické krizi, která přerostla následující rok do zoufalé situace. Neměla žádné prostředky k zaplacení základních surovin. Nebylo možné vyvážet, inflace a nezaměstnanost giganticky rostla. To vyústilo v potřebu opětovné americké pomoci. Obnova ekonomiky byla možná jen díky přijetí Marshallova plánu a velké washingtonské půjčky¹¹³, kterou vyjednal ekonomický poradce labouristické strany John Meynard. Keynes. Pokračoval následný rozpad britského impéria.

Americký ministr zahraničí George Marshall pronesl v roce 1947 významný projev, ve kterém vyzval evropské národy, aby se semkly k společné spolupráci a našly cesty, kterými by zajistili svou hospodářskou obnovu.¹¹⁴ Marshallův plán a hospodářská spolupráce byly nejsilnějším faktorem, který otevřel cestu k Evropské federaci, kterou Winston Churchill neustále prosazoval. Británie se potýkala s problémem nedostatku uhlí či omezení dovozu dřeva, což vedlo k problémům budování bytových jednotek. Británie se po evropské krizi zdráhala evropské integraci pod vládou Spojených států amerických. Země vyhlásila plnou směnitelnost šterlinkové libry za jakoukoliv měnu. Za nedlouho došlo k jejímu zrušení z důvodu požadavků držitelů liber za směnitelnost amerických dolarů, které byly vyčerpány z rezerv.

Británie, po dobu šesti let soustředovala veškerou svou kapacitu na válečnou výrobu. Investice ze zahraničí byly použity k nákupu dodávek pro její válečné úsilí. Vybojovala pro sebe osvobození, ale vyšla z války zchudlá. Celá Evropa byla

¹¹² KENNETH. O. M. a kol., *Dějiny Británie*, Lidové noviny, Praha: 1997, 495 s, ISBN 978-80-7106-432-9

¹¹³ Půjčka o poskytnutí dolarů potřebné k nákupu zboží, které už nebylo možné získat v rámci smlouvy o půjčce a pronájmu. Požadavkem bylo ukončení Británie s imperiálním zvýhodňováním svých zámořských dominií, aby se vzdala měnové kontroly a učinila libru plně konvertibilní.

¹¹⁴ THOMSON, M. *Fenomén Winston Churchill*. Nakladatelství Václav Kořínek, Praha: 2006, 339 s, ISBN 80-903184-7-9

zubožená, měla zničený průmysl pro vpádu nacistů a boji za znovuzískání Svobody. Dálný Východ byl devastován Japonci a jeho původní objem produkce potravin a jiných komodit prakticky neexistoval. Kromě amerického kontinentu byl svět s rozvráceným průmyslem, zpustlou a zanedbanou zemědělskou půdou, silně narušenými obchodními vazbami a neustále měnícími se vládami, beznadějně chudý. Čekala je dlouhá cesta k pořádku a prosperitě. Británie, zcela závislá na světovém trhu, prostřednictvím kterého mohla kupovat potraviny pro svoje obyvatelstvo a suroviny pro továrny, byl ve velmi zlém stavu. Země, od kterých nakupovala Velká Británie potraviny, neměly co prodávat a se svým průmyslem v troskách ani neměla čím platit.

Britská ekonomika vycházela z myšlenek Johna Maynarda Keynesa, který vytvořil strategii, ve které tvrdil, že jakékoliv konjunkturální výkyvy mohou být vyrovnány a tím bylo možno udržet hospodářství v rozkvětu. Také vycházel z předpokladu, kde změny celostátní hospodářské aktivity mohly vyvolat změnu celostátní poptávky, která byla závislá na odvodech na konzumní zboží a podnikatelských investicích v jednotlivých hospodářských oblastech uvnitř státu, také poptávkou po vlastní produkci v zahraničí a neposlední řadě i státních výdajích.¹¹⁵

Pokud poptávka kupujících po zboží začne klesat jak v tuzemsku, tak i zahraničí, hospodářství tím přechází do stavu stagnace. S tímto zásahem státu se může vyrovnat zvýšením svých výdajů. Stát začne nabízet zakázky soukromým podnikatelům, které jsou financovány prostřednictvím půjček. Až dojde k příznivým ekonomickým podmínkám a tím k zesílení přílivu daní, dojde tak současně k navrácení vypůjčených kreditů.¹¹⁶ Tento koncept, který byl dosti radikální a volal po fungujícím systému změn a založení světové banky, která by byla odpovědná za světovou měnovou jednotku, se však později stál hrozbou hospodářské politiky.

¹¹⁵ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 43 s. ISBN 80-86946-13-4

¹¹⁶ Tamtéž, 45

3.2. Sociální politika a budování sociálního státu

Důležitým úkolem státu byla větší odpovědnost v sociální oblasti, označována jako budování státu blahobytu. Aby mohl stát fungovat, musí mít stabilní sociální politiku. Jeho počátek se sice připisuje Bismarckovi, ale k jeho budování došlo až po 2. světové válce, aby se zamezilo katastrofální ekonomické a sociální situaci po válce. Existovala snaha se tomu vyhnout programem, jenž vypracoval anglický ekonom. W. H. Beveridge.

Britská sociální politika vycházela před první světovou válkou z konceptu reziduálního státu blahobytu, ze systému sociální záchranné pomoci, která řešila jen ty nejdůležitější sociální události pomocí testovaných sociálních dávek. Sociální oblast se po druhé světové válce značně zvýšila. Labouristická vláda vycházela ze zprávy Viliama Beveridge z roku 1942. Snažil se využít myšlenky universalismu v sociálním pojištění a službách, sladěním s výpočty nákladů, které byly odvozeny od práce (existenční minimum).¹¹⁷ Pojištění mělo být zajištěno pro všechny zaměstnance. Veškeré dávky poskytovány na základě příspěvků na principu „flate rate“ (rovné dávky = rovné příspěvky). Použitím tohoto principu, bylo možné ponechání volného prostoru pro soukromé iniciativy a snížila by se tím i jeho nízká finanční efektivita. Veškeré financování a správu sociálního pojištění měl na starost státní aparát, nikoli volené orgány jak to bylo v jiných zemích. Toto schéma bylo přijato v roce 1948 labouristickou vládou a bylo založeno na principech:

1. rovné příspěvky na národním pojištění v oblasti nemoci, penze, úrazu, či nezaměstnanosti. (do Fondu národního pojištění přispívali jak zaměstnanci, tak zaměstnavatelé, příspěvek ze státního rozpočtu, který představoval 20% ročních nákladů)¹¹⁸

¹¹⁷ MUNKOVA, G. a kol. *Sociální politika v evropských zemích*, Praha: Karolinum, 2005, 75 s, ISBN 80-246-0780-8

¹¹⁸ MUNKOVA, G. a kol. *Sociální politika v evropských zemích*, Praha: Karolinum, 2005, 75 s, ISBN 80-246-0780-8

2. vyplácení jednotlivých dávek splněním mírných podmínek (celoroční platba příspěvků), u důchodů platilo totéž.
3. na testování příjmů založená sociální pomoc
4. přídavky na děti placené státem (z důvodu zamezení problému dětské chudoby a nenarušovaly trh práce a jeho zákony. Musely být nízké, aby nenarušovaly pobídky k participaci na trhu práce)¹¹⁹

Další součástí tohoto systému se stala i národní zdravotní služba, který byla zdarma a systém vzdělávání, který byl pro každého. Na těchto základech stavěla britská poválečná sociální politika. Vžilo se pro ni označení „od kolébky až po hrob“.

3.3. Winston Churchill a boj o moc

Od posledních všeobecných voleb uběhlo hodně času. Parlament, který byl zvolený, již dávno překročil pětileté období a Churchill oznámil svůj záměr vyhlásit nové parlamentní volby, jakmile dojde k ukončení válečných poměrů. Labouristická strana odmítla stát se členem koaliční vlády, i když měli připravený program pro poválečnou rekonstrukci a mírovou domácí politiku. Protože byl W. Churchill ceněný národem za to, co pro svoji zemi během války udělal, nemohl nesouhlasit, že zůstane nadále lídrem Konzervativní strany.¹²⁰ Dopisem lídrovi labouristů Attlemu, požádal o souhlas, aby se koalice udržela až do ukončení války s Japonskem. To však labouristé zamítli. Japonská válka neměla nijak bránit hospodářské a politické obnově země. Churchill představil referendum, které mělo zjistit názor veřejnosti, zda by měly být parlamentní volby odloženy až po porážce Japonska. Labouristická strana tento návrh zamítla a následně přijala program

¹¹⁹ MUNKOVA, G. a kol. *Sociální politika v evropských zemích*, Praha: Karolinum, 2005, 76 s, ISBN 80-246-0780-8

¹²⁰ KOLÁŘÍK, J. *Červánky osvobození*, nakl. Fr. Borový, Praha: 1948, 452 s.

nazývaný „Vstříc budoucnosti“, ve kterém se zavazovali znárodnit Anglickou banku, uhelné doly, železnice, dopravu, elektrárny či ocelářský průmysl.¹²¹

I konzervativci měli svůj program, který Churchill představil již v roce 1943. Byl to čtyřletý plán reforem všeobecného pojištění, zemědělství, školství, zdravotnictví, územního plánování a finančních reforem. Jejich program nebyl vyhrazený pouze pro svoji stranu, nýbrž pro všechny. Veškeré snahy o získání voličů byly marné, labouristé konzervativní stranu porazili. Britská veřejnost očekávala, že jí mír otevře cestu k spokojenějšímu životu.

3.4. Vláda Labouristů (1945 – 1951)

V roce 1945 se konaly první poválečné volby po porážce Japonska, ve kterých zvítězila labouristická strana v čele s Clementem Attleem, který začal s budováním sociálního státu. Ekonomická krize, která se projevila již v roce 1946, přerostla další rok do zoufalé situace. Chyběly finanční prostředky na zaplacení nejzákladnějších potravin, dovoz převyšoval vývoz. Hlavním zdrojem dodávek Spojené státy americké byly nejen pro Británii, ale i pro ostatní „šterlinkové země“. Země, kde hodnota měny závisela na hodnotě šterlinku, byly stále více závislé na získání dolarů od Británie.¹²² Dolarový deficit Velké Británie přesáhl v roce 1947 čtyři miliardy.

Americká půjčka, která měla trvat až do roku 1951, byla prakticky zcela vyčerpána. Volná směnitelnost libry a dolarů musela být ukončena a veškerý nákup ze Spojených států byl zastaven. V politice převládal názor pod vlivem keynesiánských myšlenek, ovlivňování vlády na národním hospodářství. K dosažení tohoto cíle byla provedená vlna znárodnování průmyslu, kdy byla do rukou státu převedená centrální banka Bank of England, uhelný průmysl, železnice, elektrárny, těžba uhlí, lodářství a také výroba automobilů. Znárodněná

¹²¹ THOMSON, M. *Fenomén Winston Churchill*. Nakladatelství Václav Koříne, Praha: 2006, 318 s, ISBN 80-903184-7-9

¹²² Tamtéž, 339 s.

centrální banka byla svými kompetencemi podřízená ministerstvu financí. Výsledkem byl značný propad kurzy libry a nevídaná míra inflace. Znázorňovalo se za účelem zvýšení produktivity práce, či záchranu určitého podniku a pracovních míst. Tento proces vytvořil velký státní průmyslový sektor a důsledky tohoto kroku byly pro sociální strukturu velmi výrazné.¹²³

Vztahy mezi zaměstnanci státu s vládou se staly důležitou politickou otázkou. Vláda se tak stala největším zaměstnavatelem. Takto znárodněný průmysl však postupně začal trpět ztrátou dynamiky a vykazoval vysoké ztráty. Ustavením Národní zdravotní služby v roce 1948 si získala země velkou popularitu a stala se vzorem pro ostatní evropské země. Vláda učinila kroky k obnově trhu. Byla zavedena směnitelnost libry za dolar, ceny byly uvolňovány a přiděl finančních prostředků pro cesty do zahraničí byl zrušen.¹²⁴ Tyto dvě tendence směřovaly k vytvoření „smíšeného hospodářství a k zajištění potřebného množství zdrojů pro vládní sociální programy.¹²⁵ Konzervativní strana důsledkem radikálních změn provedených labouristy, přestaly věřit v návrat k politice založené na klasických britských hodnotách.

3.5. Vláda konzervativců (1951 – 1964)

V parlamentních volbách v roce 1951 zvítězila strana konzervativců a válečný hrdina Winston Churchill se vrátil do sídla britských premiérů. Konzervativní éra byla charakterizována rozdílnými ekonomickými a politickými tendencemi. Winston Churchill prosazoval heslo „stejné množství pro všechny“, které bylo podobné heslu Ludwiga Erharda „blahobyt pro všechny“.¹²⁶ Rozdíl byl v tom, že Německo v 50. letech žádnou střední třídu potřebnou k vybudování fungujícího

¹²³ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 87 s.ISBN 978-80-7400-002-7

¹²⁴ THOMSON, M. *Fenomén Winston Churchill*. Nakladatelství Václav Koříne, Praha: 2006, 339 s, ISBN 80-903184-7-9

¹²⁵ SLANY, A. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2003 ISBN 8071797383

¹²⁶ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářské zázraku, Ludwig Erhard*, Herbia, České Budějovice, 2007, 46 s. ISBN 80-86946-13-4

státu nemělo. Británie využívala středních podnikatelských vrstev jako motoru svobodného, ekonomického řádu, již před druhou světovou válkou. Avšak tyto středně podnikatelské třídy před druhou světovou válkou nebyly angažovány ve smyslu sociálně tržního hospodářství, protože ani tento pojem, ani pojem určitého druhu hospodářské soutěže v této době ještě nebyl znám. Tyto třídy stejně jako průmysl tehdy fungovaly ve smyslu hospodářské soutěže svobodného liberálního tržního hospodářství „každý proti každému“, určitým způsobem brzděného modelem Johna Maynarda Keyense.¹²⁷

Winston Churchill i Ludwig Erhard zamýšleli nahradit individuální a třídní egoismus svobodně liberálního hospodářství společnosti pro „všechny“. Naproti tomu se W. Churchill snažil zavést stejné možnosti pro všechny, tedy stejné šance pro každého Brita. Z možnosti, která za určitých okolností povede k blahobytu. Churchill spolu s dalšími členy konzervativní vlády tak prosazovali politiku sociálního smíru jako možnost sociální myšlenky, která spojovala světové názory a který byl spjat s hospodářským řádem.¹²⁸ V demokraciích byly tyto ideály vyjádřeny sociální rovností a spravedlností. Odborovým svazům bylo dovoleno rozvíjet svobodu a schopnost kolektivního vyjednávání. Prioritou jejich obnovení hospodářské ekonomiky byla zaměstnanost a zvýšení hospodářského růstu. Řešením této priority se měla stát původní keynesovská koncepce. I když konzervativci keynesovskou poučku akceptovaly, položili silný důraz na „zdravé finance“ a rozšíření tržních sil.

Po změně vlády a opětovnému nástupu konzervativní vlády sice nedošlo k revokaci znárodnování, ale ani se v něm nepokračovalo.¹²⁹ Dalším mezním faktorem, který změnil směr britského hospodářství, byl příklon k většímu přerozdělování zdrojů ve společnosti. Sociálně slabé skupiny si během války zvykly díky cenovým kontrolám a přidělovému systému na sociální rovnost ve společnosti. Za válečného období byl také zaveden institut minimální kupní síly obyvatel, které zajišťovala vláda. Došlo k přesvědčení, že rozšíření funkcí vlády

¹²⁷ BUQUOY- BERWID, Jan. *Otec německého hospodářské zázraku*, Ludwig Erhard, Herbia, České Budějovice, 2007, 148 s. ISBN 80-86946-13-4

¹²⁸ HASSE, H, Rolf.,SCHNEIDER, Herman.,WEIGELT, Klaus. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 308 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

¹²⁹ THOMSON, M. *Fenomén Winston Churchill*. Nakladatelství Václav Kořínek, Praha: 2006, 318 s, ISBN 80-903184-7-9

může zvýšit roli v ekonomice a při přizpůsobení se podmínkám, můžou dosáhnout větší sociální spravedlnosti. Výsledky konzervativní strany byly příznivé. Nezaměstnanost byla nízká s maximální úrovní 500 000 osob, také inflace se pohybovala kolem 3% ročně.¹³⁰ Jenomže této hospodářské situace v této době dosáhla většina evropských zemí. Hrubý domácí produkt se v období 1950 – 1973 zvyšoval tempem 3% ročně. V letech 1913 – 1950 to bylo zvýšení o 1,3% ročně.¹³¹ Hospodářská politika v tomto období představovala kombinaci keynesiánství a státu blahobytu.

Velká Británie obnovila své postavení úspěšné země s rozvinutým tržním hospodářstvím a vysokou životní úrovní. I přesto však vykazovala určité problémy. Hlavním trend představoval index hospodářského výkonu – míra růstu HDP, produktivita práce, průmyslová produkce, britský podíl na světovém obchodu průmyslového zboží. Vláda byla znepokojená tímto trendem a snažila se vyřešit tento problém zavedením prvků korporativní politiky ve vztazích zaměstnavatele a zaměstnance. Hospodářská politika se začala uskutečňovat formou tripartitních jednání. Počátek 60. let představoval pro konzervativní stranu přesun k socialistickým hodnotám. V roce 1960 se pokusila Británie ustanovit organizace, evropské sdružení volného obchodu (EFTA), jejíž činnost byla omezená na podporu volného obchodu.¹³² Indikativní plánování spočívalo v přenesení informací soukromému sektoru o záměrech a prognózách vlády v oblasti hospodářské politiky. Soukromý sektor se, ale tímto plánováním vůbec nemusel řídit, stát se pouze snažil zainteresovat soukromý sektor do vládního programu.

Britské hospodářství se jen stěží přizpůsobovalo ekonomickým změnám ve světové ekonomice. Intenzivní změny byly především v průmyslu. Velká Británie byla industrializovanou zemí a tato změna jí razantně zasáhla. Tradiční britská odvětví čelila vysoké konkurenci. V poválečném období tato země ztrácela pozici mezi vyspělými zeměmi. Průmyslová převaha byla oslabována nejdříve americkou konkurencí, pak německou. Postavení snížila především snížená míra národních

¹³⁰ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-002-7

¹³¹ Tamtéž 83 s.

¹³² ŽÍDEK, L. *Dějiny světového hospodářství*, 2. vyd, nak. Aleš Čeněk, Plzeň: 2009, 131 s, ISBN 978-80-7380-184-7

investic, vysoké náklady do imperiální soustavy, či světové války. Řada odvětví zaostávala, což vyústilo ve strukturální krizi, které ztěžovaly sociální situaci.

Hlavní mezerou britské ekonomiky byla nízká mobilita pracovní síly nedostatečně kvalifikované, snížená úroveň investic do vědeckých oblastí a vysoké výdaje na obranu. To zapříčinilo nízké míry růstu i elitářského vzdělávacího systému, který pak nebyl schopen vytvářet množství kvalifikovaných zaměstnanců. Přispělo k tomu i tradiční třídní dělení uvnitř britské společnosti. Byla zde příliš vysoká míra konfliktu mezi managementem a dělnickou třídou. Za to si vysloužili od Němců hanlivého výrazu „bílá nemoc“, což bylo označení ekonomické podmínky, sestavených z agresivních odborů, negativního přístupu k práci a nestabilní vládní politiky.

Hlavním cílem byla vytýčená plná zaměstnanost, která měla být garantovaná státem. Řídili se podle Beveridgovy zprávy, vyhnout se masové nezaměstnanosti, která ničila finanční rezervy národního pojištění. Vydána Bílá kniha o politice zaměstnanosti, ve které vláda akceptovala zodpovědnost za vysokou a stabilní míru nezaměstnanosti, prostřednictvím vládních výdajů, použité na nákup zboží a služeb.¹³³ Kniha obsahovala jen všeobecný náhled základních metod a principů, nikoli návrh konkrétních opatření. Byl učiněn závazek k řízení poptávky keynesiánského pojetí, ze kterého vycházely téměř všechny vlády v 50. a 60. let. Vláda měla reagovat na měnící se podmínky, které vedou k zajištění dostatečné úrovně poptávky, aby se neopakovala situace masové nezaměstnanosti z 30. let.

Hospodářská politika založená na koncepci keynesiánské regulace poptávky, která může být vysvětlená jako krátkodobé řízení poptávky prostřednictvím nástrojů monetární a fiskální politiky s cílem vyhlazovat kolísání ekonomické aktivity. Mluvíme také o stop – go politice, která v praxi fungovala na bázi vzniklé situace, tedy období kdy ministr financí dostal signály snižující ekonomickou aktivitu (go), podal návrh kabinetu na přijetí expanzních opatření (snížením daní, většími investicemi ze státního rozpočtu, snížením úrokové míry), které stimulují agregátní poptávku.¹³⁴ Nebo pokud konjunktura vyvolala zvýšení

¹³³ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 79 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹³⁴ Tamtéž, 79 s.

dovozů, krizi platební bilance, ohrožovala stabilitu libry, či vyvolala růst inflačních tlaků, došlo k fázi (stop).¹³⁵ Vláda pak za pomoci restriktivní opatření utlumila ekonomickou aktivitu v zemi. Fiskální politika představovala hlavní nástroj hospodářské politiky. Na dlouhodobé udržení ekonomiky na úrovni plné nezaměstnanosti byly použity veřejné výdaje, které byly považovány za méně flexibilní nástroj. Pro krátkodobé cyklické vyrovnávání se využívalo úprav daňových sazeb. V předválečném období vycházela politika z pevných pravidel (malý a vyrovnaný státní rozpočet) a vyznačovala se určitou mírou rozhodovací diskrecí. Monetární politika byla zaměřená na udržování nízkých úrokových sazeb.¹³⁶

Od druhé poloviny 50. let se ukázalo, že Velká Británie zaostává za Evropou. Konzervativní vláda na to reagovala přijetím řady opatření, které by pozvedly stranu nabídky. Snažila se také korigovat vysoké mzdové požadavky odborářů formami důchodové politiky. Tyto pokusy vedly k návrhu zamrazení mezd či založení Národní příjmové komise, která korigovala mzdové požadavky, ale ve vztahu k oborům byly neúspěšné.

Hledala se příčina pomalého ekonomického růstu. Bylo poukázáno na příklad indikativního plánování ve Francii. Rozdíl oproti politice stop-go, spočíval ve vytvoření podmínek pro stabilní ekonomický růst, který by ekonomice pomohl utlumit problémy vzniklé deficitem platební bilance. V roce 1962 založená Národní rada pro hospodářský rozvoj.¹³⁷ Jejím úkolem bylo vypracovat podrobný plán hospodářského rozvoje Británie. Měla také analyzovat překážky bránící rychlejšímu ekonomickému růstu a najít cestu k jeho zvýšení. Za příčinu považovali právě stop – go politiku a její periodická přerušení růstu v důsledku deflačních opatření.

¹³⁵ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 79 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹³⁶ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 79 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹³⁷ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 80 s. ISBN 978-80-7400-002-7

3.6. Vláda labouristů (1964 – 1970)

Nová labouristická vláda ustanovená v roce 1964 na tyto pokusy navázala. Upustila v pokračování stop-go politice a fiskální politika již nebyla považována za nástroj ekonomického růstu.¹³⁸ Nástrojem nové fiskální politiky byl indikativní národní plán, který vznikl v roce 1965. Byl stanoven cíl růstu pro období 1964 – 1970 ve výši 25%, což znamenalo roční růst až 3,8 %.¹³⁹ V tomto období však skutečný ekonomický růst dosáhl jen 6%. Cíl se nepodařilo splnit. Tento plán také určoval cíle pro různá odvětví, jejichž dosaženo prostřednictvím vládních příspěvků. (viz. Tab. č.4)

Tab. 4: Vybrané ekonomické ukazatelé 1950 – 1969 (%)

Ukazatele	1950 – 1969	1950 - 1959	1950 – 1969
Růst reálného HDP	2,7	2,4	3,1
Inflace	3,1	2,7	3,5
Nezaměstnanost	1,7	1,5	1,9

Zdroj: TOMESŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008

Labouristická vláda kromě cíle zvýšení ekonomického růstu, prosazovala ambice restrukturalizace britského průmyslu a zvýšit jeho konkurenceschopnost, kdežto předešlé konzervativní strany prosazovaly antimonopolní politiku a stanovení pravidel hospodářské soutěže. Labouristé se držely průmyslové politiky v podobě „vybírání vítězů“. Zde se politika orientuje na zvyšování investic do nových odvětví. Často však vláda podporovala podniky neperspektivní, aby zamezila růstu nezaměstnanosti a zachraňovala je před bankrotem.

¹³⁸SLANÝ, A.a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2003 ISBN 8071797383

¹³⁹HASSE, H, R.,SCHNEIDER, H.,WEIGELT, K. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 308 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

V Británii na rozdíl od ostatních států neproběhla žádná transformace vztahů v průmyslu. V ostatních zemích se podařilo snížit konflikty mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, či sociálními partnery a zajistit tak dobrou pracovní atmosféru. Británie byla typickým protikladem s vysokým sociálním napětím, které vyvolávaly odbory bránící realizaci práci šetřících a efektivnějších výroby, což vedlo v mnoha podnicích k přezaměstnanosti a neochotě podniků investovat do výroby využívajících moderní technologie.¹⁴⁰

3.7. Nestabilita ekonomiky 70. let

Táto léta by se dala charakterizovat jako boj s inflací, což platilo jak pro Británii, tak pro ostatní vyspělé průmyslové země. Nejdůležitějšími událostmi tohoto období byly ropní šoky 1973 – 1979, které ukončily poválečný rozvoj a nezvratně zpomalily ekonomický růst. Inlace v této zemi vzrostla z průměrného ročního tempa 4,7% v období 1956–1973. V období ropných šoků až na 14, 8%. Tento nárůst byl alarmující. Hlavním cílem nové vlády konzervativců pod vedením Ewarda Heatheho bylo snížení prosazování vlády v ekonomice. Za hlavní úkol vytýčili ukončení vládních intervencí v průmyslu, omezením moci odborů snížit jeho efektivitu a vstup do Evropských společenství.¹⁴¹ Vláda odmítla pomáhat podnikům, které nijak neprosperovaly. Zavedla opatření, kdy investiční granty byly nahrazeny daňovými úlevami, finanční podpora z veřejných prostředků farmářům uvalena dovozními přírážkami a omezení některých programů v rámci státu blahobytu.

V další polovině funkčního období konzervativců se ukázalo, že se nezřekla závazku udržování vysoké zaměstnanosti. V okamžiku nárůstu nezaměstnanosti

¹⁴⁰ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 83 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹⁴¹ Britská vláda podala již v 60. letech dvě žádosti o vstup od Evropských společenství, obě však byly Francií z politických důvodů vetovány. Dohody o přistoupení bylo dosaženo až v roce 1973 (1. ledna 1973)

byla přijata expanzivní hospodářsko-politická opatření.¹⁴² Vláda provedla výrazné škrty a zvýšila veřejné výdaje.¹⁴³ Mzdy a ceny přitom vzrostly zhruba o dvojnásobek než v 60. letech. Vláda musela nutně vyřešit problém rostoucího počtu nezaměstnaných a rostoucí cenovou hladinu, která úroveň mezd neustále zvyšovala, utlumením mzdových požadavků ve veřejném sektoru. Tato expanzivní opatření však mohla v ekonomickém systému vyvolat krizi platební bilance, která by vynutila následnou fiskální destrukci.

V roce 1972 se vláda rozhodla přejít na floating, uvolněním kurzu libry. To vyvolalo znehodnocení libry a tím začal působit další inflační faktor. V důsledku vypuknutí války mezi Araby a Izraelci v říjnu 1973 a ropného embarga států OPEC došlo k zvýšení ceny ropy až čtyřnásobně.¹⁴⁴ Tento nárůst způsobil už tak nestabilní britské ekonomice negativní nabídkový šok. Zvýšila se míra inflace, která přesáhla 16% v roce 1974, v následujícím roce už to bylo 24%. Zvyšování cenové hladiny doprovázel pokles hrubého domácího produktu o 1,5%, v následujícím roce o 0,8%, rostla nezaměstnanost a zvýšil se deficit platební bilance.¹⁴⁵ Britské hospodářství se ocitlo ve fázi stagflace, ne jinak na tom byly i ostatní rozvojové průmyslové země. V reakci na výsledek byla vláda nucena v roce 1974 vypsát předčasné volby, ve kterých vyhrála strana labouristů.¹⁴⁶ (viz tab. 5)

¹⁴² TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 83 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹⁴³ Veřejné výdaje rostly v první polovině 70. let rychleji než v předcházejících letech. Výsledkem bylo nastartování konjunktury, která byla označována za Barberův boom. (ministr financí v té době). Jeho expanzivní opatření vrhly veřejné výdaje do hlubokého strukturálního deficitu.

¹⁴⁴ Z důvodu zajištění dodávek energie byl vyhlášen stav nouze a zaveden v následujícím roce „třídenní týden“, kdy mohla většina průmyslových podniků vyrábět jen tři dny v týdnu.

¹⁴⁵ SLANY, A. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2003 ISBN 8071797383

¹⁴⁶ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008. 84 s. ISBN 978-80-7400-002-7

Tab. 5: Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů 1970-1979 v %
(inlace měřená pomocí indexu maloobchodní cen)

Rok	Míra inflace	Růst reálného HDP	Míra nezaměstnanosti
1970	6,5	2,0	2,6
1971	9,2	1,7	3,4
1972	7,5	2,8	3,7
1973	9,1	7,4	2,6
1974	15,9	- 1,5	2,6
1975	24,1	- 0,8	4,0
1976	16,6	2,6	5,4
1977	15,9	2,6	5,8
1978	8,2	2,9	5,8
1979	13,4	2,8	5,4

Zdroj: TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008

Hospodářská politika labouristů ve vládě zaznamenala významný posun v poválečném období. Stabilizace cenové hladiny byl jejích hlavní cíl. I přes dílčí změny byl zachován v nástrojích a cílech hospodářské politiky, keynesiánský rámec. Po poválečném znárodnovacím procesu firem, přišla druhá vlna zestátnění, které probíhalo formou přímo převzetím nebo nepřímo, kdy vláda svou mocí vnucovala rozhodnutí soukromým firmám ve svůj prospěch.¹⁴⁷ Přímé státní zásahy vlády do podniků měly za následek zvýšení podílů vládních výdajů na HDP.¹⁴⁸ (viz Tab. 6)

¹⁴⁷ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-002-7

¹⁴⁸ KOTLAN,I, KLIKOVA, CH. *Hospodářská politika*, Praha: Institut vzdělávání Sokrates, ISBN 80-86572-04-8

Tab. 6: Podíl a struktura vládních výdajů na HDP

Rok	Celkem	Spotřeba	Investice	Transfery
1950	39,4	18,7	3,8	10,6
1960	39,1	18,5	3,7	9,4
1970	47,5	20,5	5,6	12,2
1980	52,1	24,5	2,8	16,6

Zdroj: KOTLAN,I, KLIKOVA, CH. *Hospodářská politika*, Praha: Institut vzdělávání Sokrates, 2003

Fiskální politika zůstala uvolněná, stejně jako v době vlády konzervativců, protože vláda nedisponovala dostatečnou podporou na prosazení výdajových škrtnů. Fiskální expanze a přizpůsobená měnová politika vyvolala útoky na libru, které způsobily v roce 1976 stažení 2,5 mld. GBP z oběhu. Velká Británie byla v důsledku krize obrátit se na Mezinárodní měnový fond, jehož pomoc však byla omezena¹⁴⁹ a podmíněná odstraněním devizových omezení na kapitálovém účtu platební bilance tak přijetím antiinflačních opatření. K následnému snížení deficitu přispěl fakt, kdy v roce 1977 začala Británie vyvážet plyn a následně i ropu ze Severního moře.¹⁵⁰ To mělo za následek stabilizaci kurzu libry.

Následně byla vláda nucena přehodnotit cíle hospodářské politiky, čehož důsledkem bylo zpochybnění závazku o plné zaměstnanosti, která byla dosažitelná stimulací agregátní poptávky. V boji s inflací měla důležitou roli kontrola peněžní zásoby a regulaci úvěrové spotřeby veřejného sektoru.¹⁵¹ I když nedošlo k přechodu k monetární politice, uznávala se důležitost nabídky peněz v inflačním procesu. Inflační tlaky se podařily ztlumit tzv. sociální smlouvou s odbory, kterou vyjednal tehdejší premiér Callaghan. Odbory souhlasily se zmírněním mzdových požadavků pod podmínkou přijetí zákonů zaměřených na zvýšení ochrany zaměstnanců. Na konci 70. let vypukla série stávek zaměstnanců veřejných služeb, předložením vysokých mzdových požadavků. Neuspokojivý stav ekonomiky spolu s těmito

¹⁴⁹ MMF poskytl Británii půjčku ve výši 3 mld. GBP.

¹⁵⁰ KENNETH. O. M. a kol., *Dějiny Británie*, Lidové noviny, Praha: 1997, 507 s, ISBN 978-80-7106-432-9

¹⁵¹ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 85 s. ISBN 978-80-7400-002-7

stávkami přispěly k vítězství stranu konzervativců pod vedením Margaret Thatcherové.

3.8. Margaret Thatcherová a thatcherismus

Radikální změna nastala v roce 1979, kdy do čela vlády usedla premiérka Margaret Thatcherová. Tyto změny byly podobné i těm, které se ve stejném období odehrály i ve Spojených státech amerických pod vedením R. Reagana, jinak pojmenované i tzv. neokonzervativní obrat hospodářské politiky.¹⁵² Velká Británie se potýkala s problémy již od konce světové války. Politika Thatcherové se výrazně lišila od všeho, co dosud Británie zažila. Byla to politika usilující o prosazení dvou základních cílů svobodného hospodářství a silného státu. Svobodné hospodářství bylo návodem k řešení britského hospodářského úpadku. Průmysl zaostával v celosvětové konkurenci a zahraniční výrobci agresivně pronikali na britský trh. Měli problémy s platební bilancí, sklon k inflaci. Ztrácela tak své postavení ekonomické velmoci a přenechala tak svojí pozici Japonsku, či Německu, které se díky německému hospodářskému zázraku plně hospodářsky zotavilo.¹⁵³ Pro britskou ekonomiku byl charakteristický vliv silných odborů, které blokovaly přizpůsobování odvětví strukturálním změnám, které měly za následek zhoršení konkurenceschopnosti britských producentů na světových trzích (viz tab. 7 a 8)

¹⁵² TOMĚŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 85 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹⁵³ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa*. Praha: Slovart, 2008. 217 s. ISBN 978-80-7391-025-9

Tab. 7: Míra inflace (%)

Země	1950-1964	1965-1973	1974-1981	1982-1987
Velká Británie	4,0	5,9	16,0	5,3
USA	2,2	4,3	8,4	3,6
Německo	3,2	4,5	4,7	2,8
Japonsko	4,2	6,2	7,0	1,1

Zdroj: SLANÝ, Antonín., a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: H.C. Beck, 2007

Tab. 8: Míra nezaměstnanosti

Země	1950-1964	1965-1973	1974-1981	1982-1987
Velká Británie	2,5	3,1	5,7	1,3
USA	4,8	4,4	6,8	6,8
Německo	3,6	0,9	3,3	6,8
Japonsko	1,8	1,2	2,0	2,6

Zdroj: SLANÝ, Antonín., a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: H.C. Beck, 2007

Margaret Hilda Robertsová se narodila 13. října 1925 v malém anglickém městě Granthamu. Byla ovlivněná svým otcem, britským obchodníkem, jehož politická orientace byla definována jako syntéza liberální a konzervativní tradice. Po nástupu na oxfordskou univerzitu, kde studovala chemii, se zapojila do činnosti Konzervativní asociace. Během těchto studií se seznámila s Normanem Winningem, advokátem a také soudcem v Granthamu, kde se zrodila myšlenka studovat práva.¹⁵⁴ V roce 1947 se přestěhovala do Essenu a začala pracovat v laboratoři. Avšak jejím hlavním zájmem byla politika. Navštěvovala oxfordskou studentskou asociaci, kde se zúčastnila i na jednání výroční konference Konzervativní strany. V té době se do čela dostala labouristická vláda a její

¹⁵⁴ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 25 s, ISBN 978-80-7325-217-5

reformistická politika.¹⁵⁵ Konzervativci hledali nový program a novou generaci politiků. Margaret se rozhodla stát se jednou z nich.

V roce 1949 byla na konferenci Konzervativní strany představená předsedovi Asociace Konzervativců ve volebním obvodu Dartford.¹⁵⁶ Doufala, že se jí podaří získat nominaci ve volebním obvodu zaručující zvolení. Parlamentní křeslo však obdržel labourista Norman Dodds. I když byla Margaret poražená, nebylo to pro její kariéru důležité. Větší význam měla podpora, kterou si získala na místní a národní úrovni. Koncem padesátých let, se jí podařilo získat poslanecké křeslo a byla zvolená poslankyní britské konzervativní vlády do Dolní sněmovny. Zde působila střídavě několik let v pravicových vládách Harolda Macmillana, Aleka Douglase – Homea a Edwarda Heatha, jako ministryně školství a vědy.

Porážka konzervativců ve volbách v roce 1974 přiměla Margaret Thatcherovou k vyřknutí obvinění mateřské strany z nedostatečného obhajování pravicových hodnot. Navrhla razantní změnu politického stylu, který měl učinit z politické strany silného obhájce tradičních britských hodnot. Po obnovení konzervativní strany volá většina jejich členů a po stranických volbách v roce 1975 se Margaret Thatcherová stala předsedkyní konzervativců.¹⁵⁷ Margaret T. se svou stranou v opozici téměř 4 roky přihlížela, jak socialisté zničili i poslední zbytky tradičních hodnot a přivedli ekonomickou situaci k úpadku.¹⁵⁸ V roce 1979 se ve Velké Británii konaly předčasné volby, které převrátily politickou situaci vzhůru nohama. Pád vládnoucích socialistů a vítězství Konzervativní strany Margaret Thatcherové. Na premiérském postu ostrovního království se tak poprvé v historii Velké Británie dostala žena, Železná lady.

Ve Velké Británii byla 70. léta poznamenána myšlenkami keynesiánství, které přinesly deziluzi. Tato teorie přestala poskytovat odpovědi na otázky dalšího vývoje britského hospodářství a nevědělo si rady s novým jevem, označovaným jako „stagflace“. Vyznačovala se tím situace, kdy v hospodářství klesala míra růstu

¹⁵⁵ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 25 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁵⁶ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 25 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁵⁷ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 25 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁵⁸ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 89 s. ISBN 978-80-7400-002-7

a stoupala míra inflace. Tradiční nástroje k obnovení hospodářské situace přestaly fungovat. Vlády pumpovaly do stagnujícího hospodářství peníze, růst se nedostavoval, jen tím zvýšili míru inflace. Cílem keynesiánské politiky, bylo udržování míry inflace a nezaměstnanosti co na nejnižší úrovni, tím však nebylo možné dosáhnout vysoké míry růstu. Nebylo možné dosáhnout všech těchto cílů najednou. Veškeré západní ekonomiky trpěly rostoucí inflací. To dalo podnět ke vzniku nové ekonomické školy – monetarismu.

Monetaristé prosazovali tvrzení, ve kterém může být expanzivní hospodářská politika úspěšná pouze krátkodobě. Dlouhodobě, je ale příčinou růstu inflace a zpomalení hospodářského růstu.¹⁵⁹ Této situaci je možné zabránit pouze kontrolou nabídky peněz, která v poměrně krátkém čase přinese tržní rovnováhu a nižší inflaci. Taková politika však vedla k vysoké nezaměstnanosti, které si byli představitelé monetarismu vědomi. Inflace však pro ně byla větším zlem, nežli nezaměstnanost, protože nízká míra inflace povede k nízké nezaměstnanosti, ale nízká míra nezaměstnanosti nepovede k dlouhodobé nízké inflaci. Cílem keynesiánské politiky byl pozitivní vývoj měr inflace, růstu a nezaměstnanosti. Tohoto výsledku mohlo být dosaženo pouze usměrňováním veřejných výdajů a expanzivní měnovou politikou. Monetaristé stanovili pořadí priorit, kterých by mělo být dosaženo: udržení nízké míry inflace, udržení vysoké míry růstu a po té nízké míry nezaměstnanosti. Proti této teorii se ohradili odboráři a veřejný sektor.

3.8.1. Svobodně tržné hospodářství

Nastolila novou neoliberalní politiku založenou na protiinflační politice, snižování vládních výdajů, na podpoře volného obchodu a otevření se světovým trhům.¹⁶⁰ Na základě neoliberalismu stavělo i Německo. Thatcherová vycházela ze základních tří pilířů – snaha o prosazení svobodného hospodářství, konzervativní teorii státní autority a snaze o budování blahobytu bez státu.¹⁶¹ Svobodné

¹⁵⁹ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 25 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁶⁰ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 234 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁶¹ Tamtéž 38 s.

hospodářství mělo vyřešit britský hospodářský úpadek a obnovit podnikatelské prostředí a tím prosadit efektivní řešení. Posílená autorita státu měla zajistit pevný a vynutitelný právní rámec, bez kterého nebylo možné svobodné hospodářství uplatnit. Blahobyť bez státu představoval snahu, aby se základním zdrojem blahobytů jednotlivců stalo vytváření bohatství, ne redistribuce, jehož změny bylo možné sledovat ve zdravotnictví, sociální politice, či v politice bydlení. Cílem konceptů bylo rozšíření působnosti tržních kritérií do oblastí, ve kterých se dosud rozhodovalo pouze kritérii politických. Tento program byl jasnou alternativou demokratického socialismu. Thatcherová dokázala, že kapitalismus je nejen schopný přežít, ale také dokáže zajistit velkou míru individuální svobody a dosud nepoznanou prosperitu pro všechny. Bez individuální svobody nelze vést svobodné hospodářství a zlepšit životní úroveň společnosti.

Margaret Thatcherová se stala premiérkou v době hospodářské recese s dosud nepoznaným růstem inflace a nezaměstnanosti. Recese postihla v období 1979 – 1982 celý západní svět, kde Británie nebyla žádnou výjimkou. Vláda v čele s touto premiérkou se hodlala s touto krizí rychle vypořádat. Konzervativce s předchozí vládou nespojovalo téměř nic, až na výjimku monetaristického přístupu k boji s inflací, který Velké Británii doporučil Mezinárodní měnový fond. Původ její hospodářské politiky bylo možné najít v dokumentu „The Right Approach to the Economy“ z roku 1977.¹⁶² Tento dokument zahrnoval čtyři základní pilíře svobodného hospodářství. Těmi byly obecná hospodářská politika, reforma vztahů mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, daňová reforma a program privatizace. Velká Británie bojovala s inflací, kterou snižovala prostřednictvím tripartitních jednání. Thatcherová jí nahradila usměrňováním peněz v oběhu. V konzervativní kampani, ke zrodu nové ekonomické politiky stály tyto klíčové hospodářské aspekty: veřejné výdaje, inflace, daň z příjmů, deregulace, privatizace a vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci.¹⁶³ Tato kampaň potvrzovala, pevná kontrola veřejných výdajů je základem úspěšné politiky vytváření bohatství a rostoucí životní úrovně. Představoval jedinou efektivní cestu k redukci nabídky peněz v oběhu. Další možností jak ovlivnit nabídku peněz byla manipulace s úrokovými sazbami, kterou

¹⁶² FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 236 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁶³ Tamtéž, 61 s.

se Thatcherová snažila postupně vyřadit. Drahé peníze zpomalovaly hospodářský růst.

Když Thatcherová nastoupila na post premiérského křesla, míra inflace se pohybovala kolem 20%. Okamžitě se zavedly úsporné programy ve státní správě, které i tak inflaci nesnížily. Rostoucí nezaměstnanost, která omezila opatřovací prostor vlády při snižování sociálních výdajů, situaci nepřispěla.¹⁶⁴ Radikální rozpočty z období od roku 1980–1981 společně se Střednědobou finanční strategií (MTFS) přinesly obrat v boji s inflací. Inflace dosáhla v roce 1983 úrovně 3,7%. Navíc došlo k redukci státního dluhu, který za sebou nechala předchozí vláda labouristů. MTFS obsahovala snahy postupného snižování státního dluhu i podrobné cíle v oblasti nabídky peněz pod zkratkou M3. Postupné uplatňování těchto cílů přineslo postupnou stabilizaci britského hospodářství. Kromě kontroly nabídky peněz se řešila i otázka předem staveného kurzu libry vůči dalším světovým měnám, a zda má být včleněná do systému Mezinárodního měnového fondu.

Hlavním cílem konzervativců bylo umožnit tržním silám plné prosazení a osvobodit hospodářství od zbytečných regulací. Byly zrušeny veškeré instituce, které oslabovaly starou hospodářskou politiku. Zanikla Národní podnikatelská rada, tripartita i Cenová komise. Postavení odborářů bylo oslabeno prostřednictvím nové legislativy regulující jejich činnost. Následně se vláda pokusila obnovit různými opatřeními ekonomické stimuly a podpořit rozvoj podnikání.

Fiskální politika již přestala být nástrojem ovlivňování agregátní poptávky a podněcování ekonomického růstu. Prioritou hospodářské politiky byla změna hlavního makroekonomického cíle, vytvořením neinflačního prostředí.¹⁶⁵ Dřívější hospodářská politika, se snažila dosáhnout růstu a zaměstnanosti pomocí aktivistických vládních politik, ale pouze za cenu rostoucích vnitřních a vnějších nerovnováh. Vláda pak musela přijímat různá opatření, aby tyto nerovnováhy potlačila, čímž zpětně zamezily možnosti ekonomického růstu, který se snažily stimulovat fiskálními opatřeními.¹⁶⁶ Toto přehodnocení bylo inspirováno

¹⁶⁴ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 238 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁶⁵ Růst cenové hladiny je podmínkou k dosažení neinflačního prostředí vhodného pro hospodářský růst a pracovní příležitosti.

¹⁶⁶ SLANÝ, A., a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2007

monetarismem, podle kterého jsou fiskální opatření jen dočasné a vyvolávají dlouhodobé zvýšení cenové hladiny. S tím souviselo i odlišné chápání úlohy státu v ekonomice. Problematika veřejných výdajů označila za hlavní zdrojů ekonomických problémů vysokou úroveň veřejných výdajů. Vláda usilovala o makroekonomické i mikroekonomické omezení role státu. Větší vládní materiály měly za následek nadměrnou regulační zátěž a neefektivnost subvencí směřovaly k velkému zestátnění podniků. Deregulace se proto stala také hlavní prioritou nové ekonomické politiky, odstraněním různých státních intervencí a předpisů omezujících soukromou iniciativu.¹⁶⁷

Za vznik strukturálních změn v britské ekonomice byla považována síla odborových svazů a byla přijatá řada kroků směřující k uvolnění nabídkové ekonomiky. Veškeré předchozí hospodářské politiky byly kritizovány za vnášení inflačních tlaků do ekonomického prostředí. Vláda Thatcherové se snažila o vytvoření proinflačního rámce, který se stal základním předpokladem pro stabilní ekonomický růst. Nástrojem k jejímu dosažení nebyla jako v předchozích případech důchodová politika, ale disciplinovaná monetární politika.¹⁶⁸ V roce 1980 byla vládou zformulována Střednědobá finanční strategie. Jednalo se o čtyřletý program, postupného snižování úvěrově potřeby veřejného sektoru (PSBR) a růstu peněžní zásoby (M3).¹⁶⁹ Na základě tohoto programu se vláda zavázala snížit inflační očekávání a růst mezd a zároveň věřila, že to bude mít pozitivní dopad jak na veřejný, tak i na soukromý sektor. Nástroj monetární politiky v podobě postupného snižování úvěrově potřeby znamenal určité podřízení fiskální politiky, monetární. Hlavní podmínkou snižování PSBR bylo krácení veřejných výdajů. Nová vláda tak do čela nastoupila se záměrem dosáhnout úspor ve veřejných výdajích, aby tím zajistila prostor pro snížení PSBR a ohlášené snižování daní. Růst peněžní zásoby se podle tohoto programu podařilo snížit, avšak nikoli v plánovaném rozsahu.¹⁷⁰ Velmi přísná monetární politika a vysoké úrokové sazby vytvářely tlak na zhodnocení libry, což vyvolalo prudké snížení konkurenceschopnosti britského

¹⁶⁷ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 89 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹⁶⁸ Tamtéž, 89 s.

¹⁶⁹ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 61 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁷⁰ SLANÝ, A., a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2007

vývozu. To bylo důvodem absolutního poklesu HDP a nárůst nezaměstnanosti. (viz tab. 9)

Tab. 9: Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů 1979 – 1989 (%)

Ukazatele	1979	1981	1982	1984	1985	1986	1988	1989
Růst HDP	2,8	- 1,2	1,7	1,8	3,8	3,6	4,7	2,1
Míra inflace	13,4	11,9	8,6	5,0	6,0	3,4	4,9	7,8
Míra nezaměstnanosti	4,0	7,9	9,5	10,7	10,9	11,8	8,3	6,4

Zdroj: TOMESŠ, Z., a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008

V roce 1982 došlo k ekonomické stabilizaci, podařilo se dostat pod kontrolu inflaci a nastartovat ekonomický růst. Problémy pokračovaly v nárůstu nezaměstnanosti, kterou se podařilo snížit až na konci 80. let. V roce 1985 byl pozměněn režim monetární politiky, z cíle na peněžní zásoby, k cíli měnového kurzu. Přísnou měnovou politikou se vládě podařilo snížit inflační tlaky a snížení cen ropy.¹⁷¹ Ve druhé polovině 80. let došlo k odklonu od monetarismu, v důsledku častějších diskrečních opatření. Následně bylo v roce 1989 od cílování měnového kurzu upuštěno a britská Bank of England zaznamenala více ukazatelů (zůstal stejný kurz).

Dalším problémem, který bylo třeba vyřešit, bylo snižování veřejných výdajů. Vysoký nárůst nezaměstnanosti, recese, rostoucí objem vyplácených sociálních dávek, znemožnily uskutečnění plánovaných škrťů. Snížit podíl vládních výdajů na HDP se podařilo snížit až na základě zrychlení ekonomického růstu na konci 80. let. Vláda snižovala rozpočtové deficity, ale jen přispěním mimořádných faktorů v podobě peněz, těžby ropy či privatizace. Pak byla provedena daňová reforma, jejímž cílem bylo zvýšit stimuly k pracovní aktivitě a zlepšit podnikatelské prostředí. Před nástupem Thatcherové činila mezní daňová sazba u pracovních

¹⁷¹ FALTUS, J., PRUCHA, V. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*, Praha, 2003, 111 s., ISBN 80-245-0499-5

příjmů 83 %, u nepracovních příjmů až 98 %¹⁷². Daň ze zisků firem byla snížena 35 %, oproti původním 52%.¹⁷³

Proces deregulace s očekávanými pozitivními výsledky na posílení konkurenceschopnosti začal v roce 1979 zrušením úvěrových a devizových kontrol a v roce 1985 zrušením kontrol jednotlivých obchodních aktivit bankovního sektoru. Deregulace soukromého sektoru zahrnovala řadu opatření zahrnující určité propojení v různých sektorech ekonomiky. Na základě těchto deregulačních opatření přišla například Britská pošta o své výhradní monopolní postavení v dodávání expresních zásilek, uvolnila se konkurence v oblasti dálkové siličnické dopravy a Britská pošta byla nucena před privatizací umožnit vstup do sítě dalším konkurentovi.

3.8.2. Privatizace

Po druhé světové válce konzervativní strana nedokázala čelit rozsáhlému znárodnění prosazeného labouristy, které považovali za nutné zlo. Přesto si nedovolili veřejně vyslovit požadavek na zavedení privatizace podniků. Program privatizace byl nastolen v roce 1983. Britské hospodářství se muselo nejdříve stabilizovat, pak bylo možné provádět privatizaci. Soukromé vlastnictví mělo být základem civilizace a garantem svobody a pořádku ve společnosti. Privatizace Británie využívala tři základních metod. Prodejem státních podniků do soukromých rukou prostřednictvím prodeje akcií těchto podniků na burze v Londýně. Metodou rozšíření veřejných zakázek a činností, které dosud zajišťovala státní administrativa. Poslední metodou byla deregulace některých dosud neregulovaných odvětví. První metoda se ukázala být nejdůležitější. Cílem privatizace bylo oživení hospodářské situace a k prosazování dobrých vlastností jednotlivců, rodiny a posunutí paradigmatu o oblasti průmyslu.¹⁷⁴

¹⁷² FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 236 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁷³ Tamtéž, 236

¹⁷⁴ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 241 s, ISBN 978-80-7325-217-5

Důvody pro privatizaci byly jak z ekonomického důvodu, tak i politického. Vláda se prostřednictvím privatizace snažila omezit roli státu v ekonomice a postupně snižovat zvyšující se požadavky na financování ztrát veřejných korporací, také jejich investičních programů a snížit tak nároky výdajů státního rozpočtu.

Z politického hlediska byla snaha omezit vliv odborových svazů ve znárodněných podnicích, zvláště v sektoru energetickém a komunikačním. Konzervativní strana se snažila získat voliče také zavedením tzv. vlastnické demokracie. Byla to nabídka lidových akcií, zvýhodněných pro zaměstnance privatizovaných podniků. Tím byl položen základ lidového akcionářského kapitalismu ve Velké Británii. Privatizace proběhla formou veřejné soutěže největších podniků nebo nabídkou prodejce za stanovenou cenu. Privatizace v některých případech předcházela i finanční organizační restrukturalizace, aby se dosáhlo vyšší prodejní ceny.¹⁷⁵ Do roku 1987 bylo zprivatizováno 18 velkých veřejných společností, čímž se snížila velikost veřejného sektoru o třetinu a zaměstnanost v těchto podnicích stoupla o 40 %.¹⁷⁶ Týkalo se to především korporací v oblasti energetiky, ocelářství, výroby letadel a automobilů. Podniky přestaly být ztrátové a na základě neustále rostoucí produktivity práce zlepšovaly i ekonomickou výkonnost. V některých sektorech probíhala privatizace i v 90. letech. Jednou z metod privatizace bylo i tzv. contracting – out, kde některé služby byly kupovány od soukromých subjektů.¹⁷⁷ Konkurence se díky privatizaci mnohonásobně zvětšila a přitvrdila. V oblastech, kde konkurence chyběla, byla nahrazená vládou zřízenými regulačními orgány. Britské firmy se byly schopné díky privatizace připravit na pozdější zavedení Společného trhu evropského společenství.

¹⁷⁵ SLANY, A. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2003 ISBN 8071797383

¹⁷⁶ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 241 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁷⁷ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha: H.C. Beck, 2008, 90 s. ISBN 978-80-7400-002-7

3.8.3. Daňové reformy

Daňové reformy byly podstatnou částí svobodně tržního hospodářství. Myšlenka nízkých a jednoduchých daní se stala základem již v roce 1950, kdy se pro socialisty stala daňová politika hlavním nástrojem změny nelidského kapitalismu v sociálně spravedlivý socialismus. Motivem daňové progresy byla snaha o dosažení „sociální rovnosti“ a „sociální spravedlnosti“, jenž byla základem neoliberalismu a s tím spojeného sociálně – tržního hospodářství nebo-li svobodně tržního hospodářství.¹⁷⁸

Daňový systém byl nastaven tak, aby bohatým bral a chudým dával. To bylo dosaženo progresivním zdaněním. Hlavní důraz byl kladen na přímé daně. Nepřímé daně byly naopak udržovány na nízké úrovni, aby neohrožovaly životní úroveň chudých lidí. Tento systém byl založen na sociálně-demokratické ideologii, který vzešel s radikálního přístupu labouristů a kompromisní politiky konzervativců.

Vláda Margaret Thatcherové chtěla změnit cíl daňové politiky, která nebude založená na sociální spravedlnosti. Daňový systém podporoval spojení, privatizaci státního a obecního majetku, vlastnictví akcií a fungování rodin. Daň z příjmů fyzických osob, byla reformována postupným snížením progresivity a k celkovému zjednodušení. Sazba byla snížena z 33% na 20%.¹⁷⁹ Daň z příjmů právnických osob byla upravena později a její sazba byla snížena z 52% na 35%.¹⁸⁰ Zaměstnavatelé získali daňové úlevy, aby byla co nejvíce podpořena jejich podnikatelská činnost. Téměř všechny daňové sazby byly reformovány. Celkový daňový systém byl zjednodušen. Efektivita daňového systému se zvýšila a náklady na její provoz snížily.

¹⁷⁸ HASSE, H, Rolf.,SCHNEIDER, Herman.,WEIGELT, Klaus. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung, 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

¹⁷⁹ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 245 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁸⁰ Tamtéž, 246 s.

3.8.4. Vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci a autorita státu

Veškeré vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci se po roce 1979 prudce změnilly. Odborové svazy měly do tohoto roku výhradní postavení. Všechny vlády po roce 1945 uplatňovaly politiku plné zaměstnanosti. Cestou k dosažení byla tripartitní jednání mezi zástupci vlády. Byla vytvořena komise pro jednání o mzdách. Když se, ale počátkem 70. let dostavil růst inflace a nezaměstnanost, tripartitní jednání přestala přinášet pozitivní účinek, zavedla vláda konzervativní strany v čele s Edwardem Heathem politiku regulace růstu mezd a cen.¹⁸¹ Tuto politiku později převzala i labouristická strana. Odbory nebyly nástrojem k uspokojení zájmů zaměstnanců, ale k dobytí politické moci. Byly schopné vydírat vládu i zaměstnavatelé.

Proto pak byly přijaty zákony upravující postavení odborových svazů z důvodu silného postavení odborů a jejich neodpovědného chování. Podle konzervativců, odbory zpomalovaly průběh přizpůsobujících procesů a nezbytných strukturálních změn v britské ekonomice. Snahy odborů o zvyšování mezd nevedlo k zvýšení životní úrovně, ale k podlomení konkurenceschopnosti britského hospodářství. Nastoupila snaha zajistit co největší individuální vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Cílem bylo posílit práva podnikového managementu, oslabit moc odborů a odpolitizovat jejich fungování.¹⁸² Hospodářství mělo reagovat na přání zákazníků, ne na přání politiků. Tripartitní jednání byla zrušena.

Nová legislativa zatlačila odbory do defenzívy a zrušila zásady „closed shop“, podle které mohl zaměstnavatel zaměstnat jen členy odborů, a omezila působení tzv. stávkových hlídek¹⁸³. Významným opatřením bylo zavedení tajného hlasování ve volbách do orgánů odborářů. Členové tak získali i větší možnost kontroly nad organizačními a finančními záležitostmi. Tato opatření pomohla zmodernizovat zastaralou strukturu těchto svazů, která byla příčinou naprosto

¹⁸¹ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*, Praha:H.C. Beck, 2008, 91 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹⁸² FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 245 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁸³ Skupina zaměstnanců z řad odborářů, kteří v rámci akce picketing přesvědčovali zaměstnance, aby nepracovali, zákazníky aby nekupovaly výrobky, dodavatelé, aby nedodávali. Snažili se přesvědčit o oprávněnosti svých požadavků, vedení podniku.

neryhujících průmyslových vztahů. Omezení moci odborů přinesl pokles nezaměstnanosti v průmyslových odvětvích a privatizaci podniků ve veřejném vlastnictví, tedy pro oblasti, které byly pro tyto odbory nejsilnější, to se také odrazilo ve zvýšení produktivity práce. Konzervativní strana byla přesvědčená, že trh musí být nutně deregulován. Konkurence a efektivita na trhu představovala hlavní kritéria pro rozhodování. Osvědčené postupy omezení odborů a posílení postupů pro řízení firem vedly ke změnám v Národní zdravotní službě, ve státní správě, či v jiných státních strukturách. Podstatným výsledkem bylo prosazení principu přímého vyjednávání v podnicích o výši mezd bez účasti vlády.¹⁸⁴

Autorita státu měla důsledky jako pro svobodné hospodářství tak pro blahobyť bez státu. Stát byl jedinou institucí, která byla schopná zajistit dodržování pravidel hry svobodné soutěže. Role státu spočívala pouze v kontrole dodržování pravidel. Cílem fungování státu ve vztahu k hospodářství je zajistit férovou hru. Pokud je cíl zajištěn a naplňován, trh je schopen obohatit všechny zúčastněné.¹⁸⁵ To také vysvětlovalo proč vláda měla zájem odstranit zájmové skupiny a omezit moc odborových svazů.

3.8.5. Stát bez blahobytu

Stát blahobytu představoval v mnoha směrech kompromis mezi kapitalismem a socialismem. Ponechával dostatečný prostor pro fungování tržních sil ve většině hospodářských otázek. Avšak byl doplňován působením veřejného sektoru štědré sociální politiky. Hospodářská politika byla založena na keynesiánské koncepci, která byla po určitou dobu úspěšná. Podařilo se udržet nízkou míru nezaměstnanosti a inflace a dosáhnout poměrně slušného hospodářského růstu. Díky tomuto konceptu Západní Evropa obnovila válkou zničené postavení. V 70. letech se tento koncept ovšem dostal do potíží. Objevil se abnormální růst míry nezaměstnanosti, inflace i pokles hospodářského růstu. Když chtěly vlády usilovat o redukci tohoto stavu, vedlo to ke zvýšení nezaměstnanosti.

¹⁸⁴ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 269 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁸⁵ HASSE, H, Rolf.,SCHNEIDER, Herman.,WEIGELT, Klaus. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 308 s. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

Vlády se tak dostaly do finanční krizové situace, která byla způsobená rostoucími nároky na udržení státu blahobytu. Bylo nemyslitelné rušit sociální programy, či jejich omezování. Krize státu blahobytu byla způsobená jeho úspěchem.

Vysoký životní standard a zdravotní péče vedly k prodlužování délky života a tím i ke stárnutí populace. To přineslo obrovský tlak na penzijní a zdravotní rozpočty.¹⁸⁶ Stát blahobytu byl založen na přístupnosti pro všechny a na neustálém zvyšování životní úrovně. Cestou k vyřešení tíživé situace bylo buď zvýšit daně nebo zvýšit zadlužení vlády. Obě tyto cesty, by ale výrazně zpomalily hospodářský růst a následně by to vedlo ke snížení daňových výnosů ve prospěch sociálních programů. Situaci nepřispěla ani ropní krize, nýbrž jí zhoršila. Britská společnost se nedokázala smířit s faktem, že její životní úroveň zaostává za evropskými zeměmi. Britská vláda nebyla schopná předložit veřejnosti cestu k řešení tíživého stavu. Důvodem byla obava z úsporných opatření, které navíc blokovaly odborové svazy.

V roce 1976 pak finanční krize vyústila v pád kursu libry. Měnu musela zachránit intervence Mezinárodního měnového fondu. Jedna z nejrozvinutějších a nejbohatších zemí najednou nebyla schopná odpovědně vládnout. Návodem k vyřešení měla být deregulace a liberalizace v hospodářství, obnova autority státu a reforma blahobytu státu.¹⁸⁷ Všechny způsoby řešení spolu velmi úzce souvisely. Jeden bez druhého nemohly fungovat.

Základem útoku proti konceptu státu blahobytu byla tradiční a konzervativní důvěra v pozitivní roli rodiny a v sociálních záležitostech.

Pojem stát bez blahobytu byl zaveden Thatcherovou, jako odpověď na otázku. „Proč by měl stát poskytovat „bezplatné služby“ pro některé skupiny občanů. Bezplatná služba se musí vždy zaplatit, otázkou je jen na koho bude povinnost platby uvalena.

Bylo s tím spojeno i nové chápání záchranné sítě, kdy měl stát pomoci jen tomu, kdo se sám snažil překonat svoje nevyhovující postavení, do něhož se dostal. Vládou konzervativců došlo k omezení štědrosti stávajícího sociálního systému. Výše sociální dávek nebyla stanovená na základě příjmů, ale valorizovaná na základě inflace, tím jejich výše ve vztahu ke mzdám relativně klesala. Některé

¹⁸⁶ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 271 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁸⁷ Tamtéž, 271 s.

dávky přestaly být poskytovány univerzálně, došlo k výraznému snížení dotací na sociální bydlení a ke zpřísnění vyplácení podpor v nezaměstnanosti. Zvyšoval se podíl na celkových výdajích v důsledku růstu nezaměstnanosti i nepříznivý demografický vývoj (stárnutí populace), který zvýšil poptávku po sociálních službách.¹⁸⁸ Dalším úkolem konzervativní vlády bylo v oblasti státu blahobytu zvýšení úlohy soukromého sektoru nejen v poskytování sociálních služeb, ale i v penzijním systému.

Tato liberalizační opatření posílila nabídkovou stranu v ekonomice. Deregulace, omezení moci odborů, privatizace, limity veřejných výdajů zajistily větší prostor pro fungování tržních sil a sociální reformy vytvořily stimuly k pracovní aktivitě. To se úspěšně odrazilo v ukazatelích ekonomického růstu a produktivity práce.¹⁸⁹ Tím také skončila etapa nižšího tempa růstu v porovnání s ostatními evropskými zeměmi. Ukázalo se však, že cenou za zkrocení inflace a vyšší produktivity práce zůstala vysoká nezaměstnanost. Osmdesátá léta se ukázala jako vůbec nejhorší poválečné období z hlediska míry nezaměstnanosti. Zvýšení konkurence v podnicích bylo doprovázeno velkým nárůstem ekonomických nerovností, který byl v rámci EHS ojedinělý.

Na přelomu 80. a 90. let došlo k opětovnému prohloubení ekonomické nerovnováhy. Bylo obtížné kontrolovat peněžní nabídku, která vyústila v omezení peněžní expanze, jenž zajistila zvyšování míry inflace. Rapidně se zhoršil stav státního rozpočtu či běžného účtu platební bilance. Tato nerovnováha si vynutila restriktivní zásahy, které vyvolali recesi a nárůst míry nezaměstnanosti v 90. letech. Díky problematickým postojům k evropské integraci, ekonomické nerovnováze a volbách, byla donucena konzervativní strana Margaret Thatcherové k rezignaci. Ministerským předsedou se následně stal ne příliš známý John Major.

Jeho vláda byla provázená silnou recesí. Cenová hladina i nezaměstnanost prudce rostly, což způsobilo tlak na devalvací libry či vystoupení Británie z Evropského měnového fondu.¹⁹⁰ Uvolněním směnného kurzu byl vytvořen prostor pro snížení úrokových měr a podnícení ekonomiky. Británie přešla v roce

¹⁸⁸ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 245 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁸⁹ TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, 93 s. ISBN 978-80-7400-002-7

¹⁹⁰ Tamtéž, 93 s.

1992 na floating a dále pokračovala v privatizaci po vzoru M. Thatcherové. V polovině 90. let došlo k výraznému oživení britské ekonomiky, což zajistilo kontrast oproti jiným evropským zemím, které se v té době dosud potácely s recesí. Země zajistila vznik jednotného vnitřního trhu v EU, který jí zajistil volný vstup na trhy u členských zemí. Velká Británie se tak stala perspektivní zemí pro rozšíření a založení distribučních a průmyslových center. Perspektiva se odrazila v přílivu přímých zahraničních investic.¹⁹¹

Konzervativci opustili kabinet pro prohraných volbách v roce 1997, i když byla ekonomika v situaci vysokého ekonomického růstu, poklesu nezaměstnanosti a stabilní cenové hladiny.

Po nástupu Margaret Thatcherové došlo k výrazným změnám i v oblasti sociální politiky. V roce 1980 byl přijatý zákon o sociálním zabezpečení. Tento zákon zrušil vazbu mezi výši důchodů a průměrnými platy a nahradil ji vazbou na výši inflace.¹⁹² Jedním z významných kroků bylo také zavedení příspěvků na bydlení s cílem zjednodušit systém dotování bydlení pro domácnosti s nižšími příjmy. Původní systém byl založený na kombinaci podpory vládní i komunální. Nový systém byl plně svěřen komunální podpoře.

Důležitým cílem sociálního zabezpečení byla snaha o maximální možné zjednodušení celého systému a přesměrování systému pouze na ty, které ho výhradně potřebují a snížit tím výdaje v této oblasti. To se později ukázalo jako špatná volba s otázkou řešení pro následující vlády.

¹⁹¹ FAJMON, H. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010. 245 s, ISBN 978-80-7325-217-5

¹⁹² MUNKOVA, G. a kol. *Sociální politika v evropských zemích*, Praha: Karolinum, 2005, 75 s, ISBN 80-246-0780-8

4. ZHODNOCENÍ

Německý hospodářský zázrak začal 20. června 1948, kdy Ludwig Erhard zrušil potravinový a lístkový systém v britsko – americké okupační zóně a provedl liberalizaci cen. Tímto krokem zahájil v Německu politiku sociálně tržního hospodářství. Erhard docílil míry hospodářského růstu, která nebyla nikdy před tím, ani nikdy potom překonána. Také zajistil stabilitu cen, která bývá v poválečné době doprovázená měnovými zvraty a vysokou inflací. Během několika let se Erhardovi podařilo zajistit plnou zaměstnanost. Bylo to považováno za velký úspěch, neboť původní ekonomická pozice byla deprimující. Výrobní podniky byly zničeny a v těch několika málo továrnách, které zůstaly, hledali práci mimo místního obyvatelstva i miliony německých uprchlíků.

Kombinace plné zaměstnanosti, stabilních cen a vysokého hospodářského růstu znamenala zlepšení situace příjmů obyvatelstva. Rozhodným krokem k nové ekonomické situaci v Německu přispěl i návrat k světovému obchodu. Německé výrobky získaly označení „Made in Germany“, které se staly měřítkem vysoké kvality. Země se pustila do náhrad válečných škod i škod spáchaných režimem nacistů a rovněž se staly vedoucí silou v hospodářské pomoci rozvojovým zemím (třetího světa). I když má koncept Sociálně tržního hospodářství danou metodu a formu aplikace, Erhard si tento koncept pojal po svém. Sice považoval vysoký hospodářský růst za žádoucí, ale s určitým omezením. Bylo na každém jednotlivci, jak s tímto koeficientem naloží.

Veškeré výdaje musely být hrazeny ze státních příjmů. Pro Erharda byla politika zadluženosti do budoucna pro další generace naprosto nepřijatelná. Díky dobrým poměrům vlády s odbory, neexistovala mzdová politika. Zavedené nízké tarifní mzdy vyvolaly hrdost a spokojenost pracujících. Erhard razantně odmítl zavádění sociálních jistot, tím pádem pro něj neměla sociální politika prvořadý charakter a měla vstupovat na scénu pouze v případě potřeby. Sociální jistoty vedly k přerozdělování výnosů, na které stát neměl své vlastní příjmy, aby je mohl podporovat, musel by tak jedněm vzít a druhým dát. Toto přerozdělování ovšem vede k brzdění ochoty podnikatelů k růstu výroby a vede k precedentům. Pro

Erharda neznamenal koncept sociálně tržního hospodářství co nejvíce sociální politiky, ale uspořádání politického dění, aby se sociální události staly součástí tržního hospodářství.

Během uskutečňování nové politiky s cílem zaměřit se na rychlý hospodářský růst se objevily koncem 60. let problémy. Začaly stoupat ceny, křivka nárůstu národního důchodu se snižovala. Hospodářství začalo trpět konjunkturními výkyvy. Vypukla nezaměstnanost, pracovní trh se bránil sníženými úvazky, stát si bral půjčky, které zpátky neplatil. V letech 1967 až 1982 horentně stouply sociální výdaje. Na základě většího zatížení jednotlivce sociálními dávkami i na základě skutečnosti, že sociální jistoty jsou vlastně nejistotami. V roce 1982 došlo ke zhroucení vlády SRN. Nová nastupující vláda se sice pokoušela přivést celý systém do rovnováhy, to už se ovšem nepodařilo.

Po roce 1945 vzniká v Británii sociální stát, jehož zakladatelem byl W. Beveridge. Jeho zpráva z roku 1942 dala základ pozdějším sociálním reformám. Cílem bylo sjednotit pojišťovací systémy do systému sociálního zabezpečení, na kterém by se podílel nejen stát, ale i zaměstnanci a zaměstnavatelé.

Velká Británie trpěla po válce vysokou inflací, mírou nezaměstnanosti, vysokým státním dluhem a navíc se projevovala regionální rozdílnost mezi jednotlivými oblastmi. První poválečné parlamentní volby vyhrála v roce 1945 labouristická strana, která začala realizovat svůj sociální program v oblasti zdravotnictví, školství či sociálního pojištění. Aby obnovili hospodářský růst, představili v roce 1948 čtyřletý program zestátnění v odvětvích. Zestátněná odvětví udržovala nízké ceny – ztráty byly hrazeny ze státního rozpočtu. Myšlenka pro obnovu zvýšení hospodářského růstu vycházela z keynesiánských principů, vyrovnaním konjunkturálních cyklů. Pokud poptávka kupujících po zboží v tuzemsku a zahraničí klesla, bylo možné jí vyrovnat zvýšením vládních výdajů. Zakázky soukromým podnikatelům vláda financovala z půjček, které však nevracela do státního rozpočtu. Na tyto principy navázala i konzervativní strana v roce 1951 pod vedením Winstona Churchilla. Prioritou její hospodářské obnovy bylo zvýšení zaměstnanosti, odstátnění a zavedeno indikativní plánování, které se později stalo významným prvkem hospodářské politiky. Strukturální změny v průmyslu, které měly za následek snížení životní úrovně obyvatelstva nebyly tak rychlé jako

v ostatních rozvojových zemích. Krize z ropného šoku z roku 1974 byla pomalu překonávána s chronickou nezaměstnaností.

V roce 1979 byla nastolená nová koncepce hospodářské politiky zavedená Margaret Thatcherová, kdy byla keynesiánská politika nahrazená neoliberální. Hlavními cíli nebyla plná zaměstnanost, inflace byla řešena nástroji monetární politiky, obnova tržního mechanismu a omezení státního vlastnictví. Úspory v rozpočtu se týkaly především sociálních výdajů, začala se podporovat politika zaměstnanosti zaměřená na rekvalifikaci. Vláda snížila daně a podporovala tak domácí aktivitu a příliv zahraničního kapitálu. Stát přestal podporovat neperspektivní podniky, ale jen ty prosperující. Zavedením privatizace zůstaly ve státních rukou pouze železnice, uhelné doly a pošta. To mělo sice za následek úsporu dotací a jednorázových příjmů, horentně však vzrostla nezaměstnanost. Druhý ropný šok v roce 1979 situaci jen prohloubil. Objevil se dosud této zemi neznámý pojem stagflace. Inflaci se podařilo snížit až ve druhé polovině 80. let. Situace přinesla prospěch modernějším odvětvím terciárního sektoru, zrušila se i devizová omezení. Britská ekonomika vzrostla v 80. letech rychleji než v 60. a 70. letech. Británie opět posílala svojí pozici ve světovém hospodářství. Těžbou ropy se stala soběstačnou, zlepšila platební bilanci a nepochybně snížila deficit státního rozpočtu. Koncem 80. let však přišla nespokojenost s vládou M. Thatcherové a jejími sociálními úsporami, kterými trpěly široké vrstvy obyvatel. V 1990 byla nahrazená Johnem Majorem, který se částečně od této neoliberální politiky odklonil.

ZÁVĚR

Z hlediska dlouhého poválečného vývoje v Evropě a to zejména v Německu a ve Velké Británii byly použity pro nastartování ekonomiky určité metody a procesy sociálně tržního hospodářství, které provedl na počátku 50. a 60. let v Německu Ludwig Erhard a na přelomu 70. a 80. let Margaret Thatcherová. V obou případech se tato metoda ukázala jako zcela správná. Vytvořením a použitím tohoto konceptu se zamezilo chudobě, nezaměstnanosti i zestátnování, obnovil se hospodářský růst i životní úroveň obyvatelstva.

Každý z těchto politiků tento koncept pojal způsobem sobě vlastním s neodmyslitelnou součástí vývojových a společenských aspektů těchto zemí. Na základě určitých pilířů ekonomické teorie zavedené Erhardem těžší současná ekonomická sféra dodnes. Ve Velké Británii se koncept jednotné ekonomiky objevil až později. V souvislosti s politikou svobodně tržního hospodářství je třeba zmínit i snahu o prosazení tržních kritérií, v oblastech, které byly dosud vyhrazeny pro politická kritéria. Zejména v oblastech sociální politiky, vzdělání, bytové politiky, zdravotnictví i zahraniční politiky. Zásluha politiky M. Thatcherové spočívala v omezení pravomoci státu v ekonomické sféře a prosazovaná zásada jedince, který je odpovědný sám za sebe. Naučila lidi nespolehat na ochrannou ruku státu a vedla je k tomu, aby se iniciovali sami. Následující labouristická vláda se však po vládě Margaret Thatcherové od myšlenek neoliberalismu odklonila.

Na základě odvahy těchto dvou reformátorů se ze států Německa a Velké Británie staly plně respektované země na mezinárodním poli. Sociálně tržní hospodářství se u obou států ukázalo jako jediná možná koncepce pro rozvoj a fungování plně hodnotného hospodářství, společnosti i zdravého podnikatelského prostředí tehdejší doby.

Cílem práce bylo zhodnotit koncepci sociálně tržního hospodářství v Německu a ve Velké Británii od poválečného období až po počátek 90. let. Hlavním přínosem této koncepce byla v Německu rychlá poválečná obnova a nastartování ekonomiky nevídaných rozměrů, stabilitu či dokonce nadprůměr ekonomických ukazatelů, míry inflace a nezaměstnanosti, cenové hladiny i životní úrovně obyvatelstva. Ludwig Erhard svých stanovených cílů o fungování tržní

ekonomiky dosáhl. Velká Británie využila koncepci způsobem jiným, kterým stabilizovala platební bilanci, upevnila mezinárodní vztahy zahraničního obchodu, obnovila stabilní podnikatelské prostředí omezením moci odborů a provedením privatizace či daňových reforem. Vládě Margaret Thatcherové se sice nepovedlo dosáhnout všech cílů stanových koncepcí sociálně tržního hospodářství, hospodářský růst se však dostavil.

Položme si tedy otázku, jaký dopad by mělo zavedení koncepce sociálně tržního hospodářství v dnešních evropských zemích, které se potýkají s hospodářskou krizí. Lidé se nechtějí poučit z dějin. Chtějí neustále připravovat budoucnost bez pohledu do minulosti, kde mohli navázat na to dobré a osvědčené. Společnost je přesvědčena, že problémy, které, přicházejí, jsou nové a vyžadují rovněž vytvoření nových teorií, které dovedly současnou hospodářskou situaci nejen Evropských zemí, ale celého světa do situace ve které jsme dnes.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

Knižní tituly:

BERWID – BUQUOY, Jan. *Otec německého hospodářského zázraku*. České Budějovice: Herbia, 1996, ISBN 80-86946-13-4

EUCKEN, Walter. *Zásady hospodářského řádu*. Praha: Liberální institut, 2004. ISBN 80-86389-32-4

FAJMON, Hynek. *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-217-5

FALTUS, Jozef., PRUCHA, Václav. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Praha: VŠE, 1999. ISBN 80-7079-931-5

FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa, od roku 1918 po současnost*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 978-80-247-3104-9

HASSE, H, Rolf., SCHNEIDER, Herman., WEIGELT, Klaus. *Lexikon sociálně – tržního hospodářství: Hospodářská politika od A do Z*. Praha: Nadace Konrad-Adenauer-Stiftung. 2008. ISBN 978-80-254-2146-8

HOLMAN, S. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: H. C. Beck. 2005. ISBN 80-7179-631-X

JUDT, Tony. *Poválečná Evropa*. Praha: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-025-9

KENNEDY, Paul. *Vzestup a pád velmocí*. Praha: Lidové Noviny, 1996. ISBN 80-7106-735-5

KENNETH O., Morgan. *Dějiny Británie*. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 978-80-7106-432-9

KOLÁŘIK, Jaroslav. *Winston. S. Churchill – Červánky osvobození*. Praha: Fr. Borový, 1942

KOTLAN,I, KLIKOVA, CH. *Hospodářská politika*, Praha: Institut vzdělávání Sokrates,2003. ISBN 80-86572-04-8

MATĚJKA, Jaroslav. *Život sira Winstona (1 – 4)*. Praha: Horizont, 1970. ISBN 40-006-70

MUSIL, Libor. *Vývoj sociálního státu v Evropě*. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-62-4

MUNKOVÁ, Gabriela., a kol. *Sociální politika v evropských zemích*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0780-8

PETRUF, P. *Maršallov plán*. Bratislava: SAP, 1993. ISBN 80-85665-14-X

SLANÝ, A. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: H.C. Beck, 2003 ISBN 8071797383

ŠAUER, Jaroslav. *Německá otázka v evropské politice*. Praha: VŠE, 2005. ISBN 80-245-0940-7

ŠULC, Zdislav. *Erhardova reforma: problémy přechodu od centrálně plánované k peněžně tržní ekonomice v Západním Německu 1948*. Praha: Ústř. ústav národohosp. Výzkumu, 1990. ISBN 80-7076-060-5

THOMSON, Malcolm. *Fenomén Winston Churchill*. Praha: Kořínek Vladimír, 2006. ISBN 80-903184-7-9

TOMEŠ, Z, a kol. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha:H.C. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-002-7

VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. Praha: 2001, ISBN: 80-85850-16-8

ŽÍDEK, Libor. *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-184-7

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Tab. 1 Průměrná roční tempa růstu HDP (%)	32
Tab. 2 Ekonomické ukazatele 1950 – 1970	34
Tab. 3 Vývoj sociálního rozpočtu jako podíl na HNP (%)	50
Tab. 4 Hospodářský zázrak 1950 – 1969 (%)	66
Tab. 5 Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů 1970 – 1979 v % (inlace měřená pomocí indexu maloobchodních cen)	69
Tab. 6 Podíl a struktura vládních výdajů na HDP	70
Tab. 7 Míra inflace (%)	72
Tab. 8 Míra nezaměstnanosti (%).....	72
Tab. 9 Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů 1979 – 1989 (%)..	78
Graf č. 1 Hrubý národní produkt 1950 – 1962	49

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Nikola Srnáneková

Obor: Evropská hospodářsko správní studia

Forma studia: prezenční

Název práce: Sociálně tržní hospodářství v Německu a Velké Británii

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 87

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 14

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 9

Počet internetových zdrojů: 0

Vedoucí práce: Ing. Lenka Hanáčková

